आदर्शप्रश्नपत्रम् 1 (2006)
संस्कृतम् (केन्द्रिकम)
द्वादश–कक्षा

अवधि : होरात्रयम् — पूर्णांका : 100
समय : तीन घण्टे — पूरे अंक : 100
Time : 3 hours — **Total Marks :** 100

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
इस प्रश्नपत्र के चार खण्ड हैं।
The question paper has four sections.

खण्ड : 'क' अपठितांश–अवबोधनम्		10 अंकाः
Section 'A' : Reading Comprehension		
खण्ड : 'ख' रचनात्मककार्यम्		15 अंकाः
Section 'B' : Writing Skill		
खण्ड : 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्		30 अंकाः
Section 'C' : Applied Grammar		
खण्ड : 'घ'	(i) पठितांश–अवबोधनम्	35 अंकाः
Section D :	Text Book	
	(ii) सामान्य संस्कृतसाहित्यपरिचयः	10 अंकाः
	General introduction of Sanskrit literature	

निर्देशाः
Instructions

1. उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।
   Please write the answers in the answersheet only.
2. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।
   Answer all the questions in Sanskrit only.

आदर्शप्रश्नपत्रम् 1 (2006)

खण्डः 'क' Section 'A'

10

अपठितांश–अवबोधनम्

(Reading Comprehension)
(Unseen)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर लिखिए

Read the following passage and answer the questions in the answersheet.

इह संसारे सर्वेषु वस्तुषु समयः अधिकं मूल्यवत् वस्तु वर्तते। अन्यवस्तूनि विनष्टानि पुनरपि लब्धुं शक्यन्ते परं समयः विनष्टः केनापि उपायेन पुनः प्राप्तुं न शक्यते। यस्य आयुषः यावान् अंशः निरर्थकं गतः स गतः एव। अतः तथा प्रयतितव्यं यथा एकस्यापि क्षणस्य दुरुपयोगः न स्यात्। समस्तः एव समयः समुचितरूपेण व्यतीतः भवेत्। समयः कस्यापि प्रतीक्षां न करोति। अनेके जनाः द्यूते, विवादे, वृथाभ्रमणे, पिशुनतायां, निद्रायां च समस्तं समयं नयन्ति। ते निजजीवनस्य बहुमूल्यम् अंशं वृथा यापयन्ति। समयस्य सदुपयोगः जीवनसफलतायाः प्रथमसोपानम्, समुन्नतेः च मूलमन्त्रम् अस्ति। प्रकृतिः अपि समयस्य सदुपयोगमेव शिक्षयति। ये जनाः समयस्य दुरुपयोगं न कुर्वन्ति ते सदा सुखेनैव तिष्ठन्ति। अतः आलस्यं विहाय सर्वदैव समयस्य सदुपयोगः कर्त्तव्यः।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) संसारे सर्वाधिकं मूल्यवत् वस्तु किम् अस्ति ?

(ii) समस्तः समयः कथं व्यतीतः भवेत् ?

(iii) समयस्य सदुपयोगः कस्याः मूलमन्त्रम् अस्ति ?

(v) किं विहाय समयस्य सदुपयोगः कर्तव्यः ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **2 × 1 = 2**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

(i) अनेके जनाः कथं समस्तं समयं नयन्ति ?

(ii) कीदृशाः जनाः सदा सुखेनैव तिष्ठन्ति ?

III. 'स गतः एव' अत्र 'स' इति सर्वनामपदं कस्य कृते प्रयुक्तम् अस्ति ? **1**

IV. निर्देशानुसारम् उत्तरत **1 ×3 = 3**

निर्देश के अनुसार उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) स्यात् इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम् ?

(ii) 'व्यर्थम्' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(iii) 'सदुपयोगः' इत्यस्य विपरीतार्थकं पदं किं प्रयुक्तम् ?

V. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। **2**

इस गद्यांश का उचित शीर्षक लिखिए।

Write an appropriate title for this passage.

खण्डः 'ख' Section 'B'

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् 15

Writing Skill in Sanskrit

3. भवान् शुभेन्दुः मुम्बईनगरे निवसति। तव मित्रम् श्रवणः परीक्षायाम् उत्तमांकैः उत्तीर्णः। परीक्षायां सफलतायै वर्धापनं दातुं मित्रं प्रति लिखिते अस्मिन् पत्रे उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पत्रं पुनः लिखत।

आप, शुभेन्दु मुम्बई में रहते हैं। आपका मित्र श्रवण परीक्षा में अच्छे अंक लेकर उत्तीर्ण हुआ है। परीक्षा में सफलता के लिए बधाई हेतु मित्र के प्रति लिखे गए इस पत्र में उचित पदों से खाली स्थान भर कर पत्र पुनः उत्तरपुस्तिका में लिखें।

You are Shubhendu and live in Mumbai. Your friend Shravan has passed with good marks in the examination. Fill in the blanks in the following letter written to your friend congratulating him on his success in the examination.

½ × 10 = 5

(i)————————

प्रिय मित्र (ii) ————————! तिथिः——————

(iii) ————————!

अत्र कुशलं तत्रास्तु। अद्यैव द्वादशकक्षायाः (iv) ——————— केन्द्रीय–माध्यमिक–शिक्षा–संघटनेन समुद्घोषितः। मया 'इण्टरनेट' इति माध्यमेन तव परीक्षापरिणामः (v) ——————। अस्यां परीक्षायाम् त्वम् पञ्चनवतिः प्रतिशतम् (vi) ———————— प्राप्य समुत्तीर्णः। संस्कृते तु शतम् एव अंकान् लब्धवान् असि। योग्यतासूच्याम् अपि तव नाम दृष्ट्वा अहम् हार्दिकं मोदम् अनुभवामि। (vii) —————— कठोरः परिश्रमः सफलः जातः। त्वया न केवलं (viii) ——————— अपि तु स्वकुटुम्बस्य अपि यशः वर्धितम्। प्रशंसनीयोऽसि त्वम्।

अहम् एतस्यै उच्चसफलतायै तुभ्यं हार्दिकम् (ix) ———————— यच्छामि। भविष्ये तव का योजना इति लिखतु।

मातृ–पितृचरणयोः प्रणामाः।

तव अभिन्नहृदयः

(x)————————

मञ्जूषा

श्रवण, परीक्षापरिणामः, मुम्बईतः, नमस्ते, अंकान्, विदितः, आत्मनः, तव, शुभेन्द्रः, वर्धापनम्

3. **प्रदत्तशब्दसूचीसाहाय्येन अधोदत्तां लघुकथां पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत**

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से नीचे दी गई लघुकथा को भरकर उत्तर पुस्तिका में केवल उत्तर लिखें।

Please fill in the blanks in the following story and write only the answers on the answersheet. You may take the help of words given in the box. ½ × 10 = 5

महाभारतयुद्धे समाप्ते धर्मराजः युधिष्ठिरः (i)———————— अभवत्। अथैकदा श्रीकृष्णस्य (ii)———————— सः स्वभ्रातृभिः द्रौपद्या च सह पितामहं भीष्मं द्रष्टुं (iii)———————— अगच्छत्। तत्र आसीत् शरशय्याम् (iv)————————पितामहः युधिष्ठिरः। तं धर्मोपदेशं दातुम् प्रार्थयत। भीष्मः धर्मोपदेशं करोति। तं श्रुत्वा सहसा द्रौपदी (v) ————————अहसत्। भीष्मः अपृच्छत्– ''पुत्रि! किम् ते हासकारणम्? निःसङ्कोचं वद।'' द्रौपदी (vi)————————अवदत् पूज्य पितामह! क्षम्यताम्, मम मनसि अयं विचारः उदितः यत् (vii)————————यदा अहं विवस्त्रताभयेन कातरं प्रार्थितवती तदा (viii)———————— उपदेशबुद्धिः कुत्र गता? पितामहः शान्त्या प्रत्युवाच– ''पुत्रि! दुर्योधनस्य अन्यायार्जितस्य अन्नस्य भक्षणेन मम बुद्धिः'' (ix)————————आसीत्। अतः तत्र धर्मनिरूपणे असमर्थः आसम्। अधुना अर्जुनस्य शरैः मम दूषितं रक्तं निर्गतम्। बुद्धिः (x)———————— जाता। तेनाहं धर्मस्य तत्त्वम् उपदिशामि।

मञ्जूषा

आदेशेन, अधिशयानः, सम्राट्, कुरुसभायाम्, उच्चैः, कलुषिता, युद्धभूमिम, सविनयम्, भवतः, विशुद्धा

4. **अधोलिखितेषु एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यमितम् एकम् अनुच्छेदम् संस्कृतेन लिखत।**

नीचे लिखे विषयों में से एक पर पांच वाक्यों का संस्कृत में एक अनुच्छेद लिखें।

Write a passage of five sentences in Sanskrit on any one of the following topics.

विद्यालयस्य क्रीडोत्सवः, स्वतंत्रतादिवसः, परोपकारः **5**

खण्डः 'ग' Section 'C'

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30

(Applied Grammar)

5. अधोलिखितवाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत। **1 × 6 = 6**

नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षरपदों में संधिविच्छेद करें।

Disjoin Sandhis in the bold typed words in the following sentences:

(i) येनाक्रमन्त्यृषयो **ह्याप्तकामाः**।

(ii) जीवत्यनाथोऽपि वने विसर्जितः **कृतप्रयत्नोऽपि** गृहे न जीवति।

(iii) **सदानुकूलेषु** हि कुर्वते रतिम्।

(iv) सद्विद्या यदि किं **धनैरपयशो** यद्यस्ति किं मृत्युना।

(v) तत्र तु एकं **शून्यञ्च** द्वे एव संख्ये महत्त्वपूर्णे।

(vi) किन्नु खलु अद्य प्रत्यूष एव **गेहान्निष्क्रान्तस्य** बुभुक्षया चञ्चलायेते इव मेऽक्षिणी।

6. अधोलिखितेषु वाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां विग्रहाः लेखनीयाः। **1 × 6 = 6**

निम्नलिखित वाक्यों में मोटे अक्षरों में छपे पदों के विग्रह लिखिए।

Disjoin compounds in the bold words in the following sentences.

(i) अयमेव **अहोरात्रं** जनयति।

(ii) **सुगांगमार्गम्** आदेशय।

(iii) अहो **बहुमत्स्योऽयं** ह्रदः।

(iv) आचार्य! बौद्धानां **सामाजिकजीवनं** कीदृशम् ?

(v) वदनं प्रसादसदनं सदयं हृदयं **सुधामुचो** वाचः।

(vi) **सदानुकूलेषु** हि कुर्वते रतिम्।

7. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतं प्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत

नीचे लिखे हुए वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति–प्रत्यय जोड़कर खाली स्थान में भरें।

Rewrite the following sentences by adding suffixes to the roots and words given in the bracket. **1 × 8 = 8**

(i) सत्येन पन्थाः ––––––––– देवयानः। (वि+तन्+क्त)

(ii) एनमेव ––––––––– भवति परमेष्ठिनः परार्द्धसंख्या। (आ+श्रि+ल्यप्)

(iii) देव। न अतः परं ––––––––– शक्यम्। (विज्ञा णिच् तुमुन्)

(iv) अत्र ––––––––– समिद्भिःअतिनमितः छदिप्रान्तः। (शुष्+कर्मणियक्+शानच्)

(v) वैहीनरे! तिष्ठ तिष्ठ। न –––––––––। (गम्+तव्यत्)

(vi) अशक्तैः ————— शत्रोः कर्तव्यं प्रपलायनम्। (बल+इन्)

(vii) मठानां ————— प्रेक्षकान् प्रसभम् आकर्षति। (विशाल+तल्)

(viii) ————— आर्यभट्टस्य महिमानं वयं जानीमः। (भग+वतुप् सम्बोधने)

8. **अधोलिखितेषु वाक्येषु कर्तृ–क्रियापदयोः अन्वितिः क्रियताम्।** **1 × 5 = 5**

निम्नलिखित वाक्यों में कर्ता और क्रिया की अन्विति कीजिए।

Please fill up subject/verb in the following sentences.

(i) वयं वर्तमानकाले सङ्गणकस्य प्रयोगं —————। (कुर्वन्ति / कुर्मः)

(ii) अन्यमन्यं निमन्त्रयतु —————। नाहं तावद् दरिद्रः। (त्वम् / भवान्)

(iii) किं यूयं प्रक्षेपकमाध्यमेन तत् सर्व यात्रावृत्तं द्रष्टुं —————। (वाञ्छथः / वाञ्छथ)

(iv) वैहीनरे! सुगाङ्गप्रासादस्य मार्गम् —————। (आदेशय / आदेशयत)

(v) आर्य! आभ्यां वैतालिकाभ्यां सुवर्णशतसहस्रं ————— । (यच्छाति / यच्छ)

अथवा **(OR)**

अधोदत्तेषु वाक्येषु विशेष्यपदैः सह विशेषणपदानि योजयत।

अधोलिखित वाक्यों में विशेष्य पदों के साथ विशेषणपद जोड़ें।

Add the adjectives with nouns in the following sentences.

(विशेषणपदानि अधः मञ्जूषायां दत्तानि सन्ति)

तथाहि गोमयानाम् उपलभेदकम् ———— प्रस्तरखण्डम्,

इतः शिष्यैः ———— दर्भाणां स्तूपः, अत्र शुष्यमाणैः समिद्भिः——छदिप्रान्तः——भित्तयः। अतएव निस्स्पृहत्यागिभिः ———— जनैः राजा तृणवद् गण्यते।

(अतिनमितः, एतत्, जीर्णाः, एतादृशैः, आनीतानां)

9. **अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतशब्देषु उपपदविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्त्तिः क्रियताम्–**

नीचे लिखे वाक्यों में कोष्ठक में दिए गए शब्दों के साथ उपपदविभक्ति का प्रयोग करके खाली स्थान भरें।

Please fill in the blanks after using suitable upapadavibhakti with the words given in the brackets. **1 × 5 = 5**

(i) कथं स्पर्धते ———— (अस्मद्) सह दुरात्मा राक्षसः।

(ii) राक्षस! राक्षस! विरम विरम ———— (दुर्व्यसन)

(iii) अलम् ————— (विनय)

(iv) न ————— (प्रयोजन) अन्तरा चाणक्यः स्वप्नेऽपि चेष्टते।

(v) आर्य वैहीनरे! ————— (वैतालिक) सुवर्णशतसहस्रं दापय।

खण्डः 'घ' (Section 'D')

भागः–1 (Part–1) 35

पठितांश–अवबोधनम्

(Comprehension of Read Text)

10.अ अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत।

निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर दें।

Read the following passage and answer the given questions.

कस्मिंश्चित् जलाशये अनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिः यद्भविष्यश्च इति त्रयो मत्स्याःप्रतिवसन्ति स्म। अथ कदाचित् तं जलाशयं दृष्ट्वा गच्छद्भिः मत्स्यजीविभिःउक्तम्– ''अहो! बहुमत्स्योऽयं ह्रदः कदापि न अस्माभिः अन्वेषितः''। अद्य तु आहारवृत्तिः सञ्जाता। सन्ध्यासमयः अपि संवृत्तः। ततः प्रभाते अत्र आगन्तव्यम् इति निश्चयः।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 2 = 1**

एक पद में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) जलाशये कति मत्स्याः प्रतिवसन्ति स्म।

(ii) ह्रदः कीदृशः आसीत् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत

पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए

Answer in a complete sentence **1 × 2 = 2**

(i) मत्स्यजीविनः कदा आगन्तुं निश्चयम् अकुर्वन् ?

(ii) केषाम् आहारवृत्तिः सञ्जाता ?

III. (i) 'अस्माभिः' इति पदं केभ्यः प्रयुक्तम् ? **1 × 2 = 2**

(ii) 'गच्छद्भिः' इति पदं कस्य विशेषणम् ?

अथवा

(ii) 'आगतविधाता' इति पदस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

10.आ अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत **5**

निम्नलिखित पद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर दें

Read the following verse and answer the following questions.

व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवं,
भवन्ति मायाविषु ये न मायिनः।
प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधा
नसंवृताङ्गान्निशिता इवेषवः।।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 2 = 1**

एक पद में उत्तर दीजिए

Answer in one word only.

(i) के अङ्गानि प्रविश्य घ्नन्ति ?

(ii) मन्दबुद्धिजनाः केषु मायिनः न भवन्ति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **1 × 2 = 2**

पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए

Answer in a complete sentence

(i) शठानां तुलना कैः सह कृता ?

(ii) मूर्खाः कं व्रजन्ति ?

III. (i) 'निशिताः' इति पदं कस्य विशेषणम् ? **1 × 2 = 2**

(ii) संवृत्ताङ्गान् इति पदस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ?

10.इ अधोलिखितनाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत **5**

निम्नलिखित नाट्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दें

Answer the following questions based on the following extract from a play.

A. **सूत्रधारः** आर्ये! किम् अस्त्यस्माकं गेहे कोऽपि प्रातराशः ?

नटी अस्ति, घृतं, गुडो, दधि, तण्डुलाश्च सर्वमस्ति।

सूत्रधारः चिरं जीव, एवं शोभनानां भोजनानां दात्री भव।
आर्ये! किमेतत् सर्वम् अस्माकं गेहेऽस्ति ?

नटी नहि नहि अन्तरापणे।

सूत्रधारः (सरोषम्) आः अनार्ये! एवं ते आशा छिद्यताम्। अहं पर्वताद् दूरमारोप्य पातितोऽस्मि।

नटी मा बिभीहि, मा बिभीहि। मुहूर्तकं प्रतिपालयतु आर्यः। सर्वं सज्जं भविष्यति। अद्य ममोपवासः अस्ति। यदि आर्यस्यानुग्रहः स्यात् तर्हि अस्मादृशयोग्यं कञ्चिद् जनं निमन्त्रयितुम् इच्छामि।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 2 = 1**

एक पद में उत्तर दीजिए

Answer in one word only.

(i) नटी कं क्षणमात्रं प्रतीक्षां कर्तुं कथयति ?

(ii) दूरमाारोप्य कुतः सूत्रधारः पातितः इव ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **1 × 2 = 2**

पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए

Answer in a complete sentence

(i) नटी कमपि किमर्थं निमन्त्रयितुम् इच्छति ?

(ii) नटी किं सज्जं कर्तुम् आश्वासयति ?

III. (i) 'ते' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ? **1 × 2 = 2**

(ii) 'कृपा' इति पदस्य किं समानार्थकपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

B. **अधोलिखितं कः कं कथयति ?** **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित कौन किसको कह रहा है ?

Who is saying the following to whom ?

(i) प्रथमं राष्ट्रसंरक्षणम् ततः उत्सवाः इति।

(ii) आयुक्षर्योऽस्ति चेत् अन्यत्रगतानामपि मृत्युः भविष्यति एव।

(iii) घनीभूतं हिमं गिरिराजस्य शोभां निरन्तरं वर्धयति।

(iv) अलमिदानीं भवान् अतिमात्रं सन्तप्तुम्।

अथवा

अधोलिखितानां पंक्तीनां सन्दर्भग्रन्थस्य लेखकस्य च नामोल्लेखः क्रियताम्–

निम्नलिखित पंक्तियों के संदर्भग्रन्थों और लेखकों के नाम लिखिए।

Write the names of the literary works and their authors from where these lines have been taken–

(i) भागत्रयं भवेदस्य त्रिपुरस्य यथाक्रमक्।

(ii) सूर्यं प्रति पूर्वाभिमुखा पृथिवी 365.25 वारं प्रतिवर्षं भ्रमति।

(iii) नातप्तं लोहं लोहेन सन्धत्ते।

(iv) तस्माद् दक्षिणपार्श्वे सलिलं पुरुषद्वये स्वादु।

12. **प्रदत्ते भावार्थे रिक्तस्थानपूर्त्तिः क्रियताम्।** **2 × 2 = 4**

दिए गए भावार्थ में रिक्त स्थान पूर्ति कीजिए।

Fill in the blanks in the given explanations.

I. यः मनुष्यः सर्वान् (i)———————— जनान् स्वकीये हृदये पश्यति, सर्वान् (ii)————————पश्यति, सर्वे जनाः (iii)———————— एव, सर्वेषु च स एव (iv)———————— विराजते यःमयि, सः केनापि सह घृणां न करोति।

II. यः हिमालयः अनन्तानां (i)————————उद्गमस्थलं वर्तते, (ii)———————— तस्य सौन्दर्यस्य (iii)———————— न भवति। यदि बहवः (iv)———————— सन्ति तेषु एकः दोषः चन्द्रमसः किरणेषु कलंक इव समाप्तप्रायः भवति।

मञ्जूषा

रत्नानाम्, आत्मनि, हिमं, प्राणिनः, मत्सदृशाः, गुणाः, विनाशकं, आत्मा।

13. **प्रदत्तश्लोकानाम् अन्वयेषु रिक्तस्थानपूर्त्तिः क्रियताम्–**
दिए गए श्लोकों के अन्वयों में रिक्तस्थानपूर्ति कीजिए–
Fill in the blanks in the prose-order renderings of the given stanzas- 2 + 2 = 4

I. शिक्षा क्षयं गच्छति कालपर्ययात्
सुबद्धमूला निपतन्ति पादपाः।
जलं जलस्थानगतं च शुष्यति,
हुतं च दत्तं च सदैव तिष्ठति।।

अन्वयः कालपर्ययात् ———— क्षयम् गच्छति। सुबद्धमूलाः ———— निपतन्ति। जलस्थानगतम् जलं च ————। हुतं च ———— च सदैव तिष्ठति।

II. सत्यं न मे धनविनाशगता विचिन्ता,
भाग्यक्रमेण हि धनानि पुनर्भवन्ति।
एतत्तु मां दहति नष्टधनश्रियो मे,
यत् सौहृदानि सुजने शिथिलीभवन्ति।।

सत्यमेव ———— विचिन्ता मे न (वर्तते), भाग्यक्रमेण ———— धनानि पुनः भवन्ति। एतत् तु माम् ———— यत् नष्टधनश्रियः मे ———— सुजने (सत्यपि) शिथिलीभवन्ति।

14. **प्रदत्तवाक्यांशानाम् सार्थकं संयोजनं कृत्वा पुनः लिखत** **4**
दिए गए वाक्यांशों को जोड़िए और पुनः लिखिए।
Join the following parts of sentences and write them again.

	क स्तम्भः		ख स्तम्भः
(i)	अहिंसया व भूतात्मा	(क)	किम् अस्थाने महान् धनापव्ययः
(ii)	अयमेव वत्सरं	(ख)	प्रेक्षकान् प्रसभम् आकर्षतः।
(iii)	तिष्ठ तिष्ठ न गन्तव्यम्	(ग)	येषां केषां न ते वन्द्याः
(iv)	ते न पश्यन्ति विद्वांसो	(घ)	स्फीता भवन्त्यापदः।
(v)	मठानां विशालता भव्यता च	(ङ)	मनः सत्येन शुध्यति।
(vi)	करणं परोपकरणं	(च)	तर्हि चतुर्गुणेन सीसेन शोधयेत्।
(vii)	निर्वैराः विमुखीमवन्ति सुहृदः	(छ)	द्वादशसु भागेषु विभनक्ति।
(viii)	यदि स्र्वणम् अशुद्धं भवेत्	(ज)	देहभंगं कुलक्षयम्।

15. **प्रसंगानुसारं स्थूलाक्षरपदानाम् अर्थान् लिखत** **1 × 4 = 4**
प्रसंग के अनुसार मोटे अक्षरों में दिए शब्दों के अर्थ लिखिए।
Write the meanings of the words written in bold letters in the following sentences.

(i) एष एव प्रेयान् **पुण्डरीकपटलस्य।**
(ii) अतः इदानीं **दुर्गसंस्कारः** प्रारब्धव्यः।
(iii) तैः मत्स्यजीविभिः **यद्भविष्येण** सह तत् सरः निर्मत्स्यतां नीतम्।
(iv) स्टाक्पैलेससंग्रहालये **सप्तसप्ततिः** कक्षाः सन्ति। (अंकेषु)

खण्डः 'घ' (Section 'D')

भाग–2 (Part–II)

सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः **10**

General introduction of Sanskrit Literature

16. अधोलिखितानां कवीनां देश–काल–कृतीनां यथानिर्देशम् नामानि लिखत
    नीचे लिखे कवियों के देश–समय तथा रचनाओं के निर्देशानुसार नाम लिखें
    Write the names of their place time-creations of the following poets as per instructions.

अ कवयः

(i) अम्बिादत्तव्यासः
(ii) भासः
(iii) कौटिल्यः
} **देशः**

आ कवयः

(i) कालिदासः
(ii) भर्तृहरिः
(iii) चरकः
} **कालः**

इ कवयः

(i) कालिदासः
(ii) भारविः
(iii) भर्तृहरिः
(iv) भरद्वाजः
} **काचिद् एका कृतिः**

17. अधः मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानपूर्तिः क्रियताम् **½ × 10 = 5**
    नीचे मञ्जूषा में दिए गए पदों से खाली स्थान भरें।
    Fill in the blanks with the words given in the box.

(i) छन्दोयुक्तरचना————————कथ्यते। पद्यसाहित्यस्य भेदद्वयम् अस्ति महाकाव्यम्———————च।
(ii) 'गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति' इति———————महत्त्वं स्पष्टमेव। गद्यकाव्यस्य प्रमुखं भेदद्वयम् अस्ति, कथा———————च।
(iii) 'रघुवंशम्'——————————अस्ति, —————————— च नीतिकथाग्रन्थः।
(iv) नाटकस्य प्रमुखं तत्त्वम्————————अस्ति। नाटकस्य प्रारम्भे 'नान्दी' भवति अन्ते च———————।
(v) 'प्रकरणम्' तु————————एकः भेदः अस्ति। प्रकरणे——————————अंकाः भवन्ति।

मञ्जूषा

गद्यस्य, पद्यम्, आख्यायिका, खण्डकाव्यम्, अभिनयः, रूपकस्य, महाकाव्यम्, भरतवाक्यम्, दश, हितोपदेशः

आदर्शप्रश्नपत्रम्–1 (2006)
(केन्द्रिकम्) Core
अंकयोजना Marking Scheme

कक्षा–द्वादश (XII) | कोड संख्या–322
अवधिः होरात्रयम् | पूर्णांकाः 100
Time : 3 hours | **Total Marks: 100**

खण्डः 'क' (Section A)
अपठितांश–अवबोधनम् **10**

अस्मिन् खण्डे एकः अनुच्छेदः अस्ति। अस्मिन् 102 शब्दाः सन्ति।

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
1.	तथ्यबोध–परीक्षणम्	अतिलघूत्तरः एकपदेन उत्तरम्	(i) समयः	½	
			(ii) समुचितरूपेण	½	
			(iii) समुन्नतेः	½	
			(iv) आलस्यम्	½	2
2.	तथ्यबोध–परीक्षणम्	लघूत्तरः पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) अनेके जनाः द्यूते, विवादे, वृथाभ्रमणे, पिशुनतायां, निद्रायां च समस्तं समयं नयन्ति	1	
			(ii) ये जनाः समयस्य दुरुपयोगं न कुर्वन्ति ते सदा सुखेनैव तिष्ठन्ति।	1	2
3.	भाषिकतत्त्वबोध–परीक्षणम्	अतिलघूत्तरः संज्ञापदचयनम्	'आयुषः अंशः' इति कृते	1	1
4.	भाषिकतत्वबोध परीक्षणम्	(i) कर्तृपदचयनम्	(i) दुरुपयोगः	1	
		(ii) पर्यायपदचयनम्	(ii) वृथा	1	
		(iii) विलोमचयनम्	(iii) दुरुपयोगः	1	3
5.	शीर्षकप्रदानम्	अतिलघूत्तरः	समयस्य सदुपयोगः अथवा मूल्यवान् समयः अथवा समयस्य महत्त्वम्/उपयोगिता अथवा किमपि अन्यत्	2	2
					10

खण्डः 'ख' Section B

15

रचनात्मकं कार्यम् (Writing Skill)

अस्मिन् खण्डे त्रयः प्रश्नाः सन्ति। प्रथमे प्रश्ने लिखिते पत्रे मञ्जूषातः शब्दान् चित्वा विभिन्न–रिक्तस्थानानां पूर्त्तिः करणीया। दश रिक्तस्थानानि सन्ति। (प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः (½) अंकः निर्धारितः।)

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
2. (i)	पत्रलेखने अनौपचारिककार्य–परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) मुम्बईतः	½	
			(ii) श्रवण	½	
			(iii) नमस्ते	½	
			(iv) परीक्षापरिणामः	½	2
(ii)	विषयवस्तुबोध–परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(v) विदितः	½	
			(vi) अङ्कान्	½	
			(vii) तव	½	
			(viii) आत्मनः	½	
			(ix) वर्धापनम्	½	
			(x) शुभेन्दुः	½	3
3.	**अस्मिन् प्रश्ने लघुकथायां रिक्तस्थानपूर्त्तिः अपेक्षिता। सहायतार्थं अधः मञ्जूषा दत्ता। (प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्त्तिकृते अर्धः (½) अंकः निर्धारितः।)**				**5**
	अवबोधपूर्वकम् वाक्यसंरचना–प्रयोगपरीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(1) सम्राट्	½	
			(2) आदेशेन	½	
			(3) युद्धभूमिम्	½	
			(4) अधिशयानः	½	
			(5) उच्चैः	½	
			(6) सविनयम्	½	
			(7) कुरुसभायाम्	½	
			(8) भवतः	½	
			(9) कलुषिता	½	
			(10) विशुद्धा	½	
4.	कमपि एकं विषयम् अवलम्ब्य पंचवाक्यानि लेखनीयानि। अवबोधपूर्वकं वाक्यनिर्माणम्				5
					15

खण्डः 'ग' Section C

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (Applied Grammar) **30**

अस्मिन् खण्डे भाषायाः तत्त्वानां व्यावहारिकप्रयोगः अपेक्षितः। अस्य आधारः पाठ्यपुस्तकं ऋतिका (भाग–द्वितीयम्) अस्ति।

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
5.	वाक्येष् सन्धिच्छेद– परीक्षणम्	(i) अनुप्रयोगात्मकः	(i) हि–आप्तकामाः	1	
			(ii) कृतप्रयत्नः+अपि	1	
			(iii) सदा+अनुकूलेषु	1	
			(iv) धनैः अपयशः	1	
			(v) शून्यम् च	1	
			(vi) गेहात् निष्क्रान्तस्य	1	**6**
6.	वाक्येषु समस्त–पदानां विग्रहः	अनुप्रयोगात्मकः	(i) अहः च रात्रिः च तम्	1	
			(ii) सुगाङ्गस्य मार्गम्	1	
			(iii) बहवःमत्स्याः यस्मिन् सः	1	
			(iv) सामाजिकं जीवनम्	1	
			(v) सुधां मुञ्चन्ति ताः	1	
			(vi) कूलम् पश्चात्	1	**6**
7.	कृदन्ततद्धितप्रत्यानां वाक्येषु प्रत्ययप्रयोग–परीक्षणम्		(i) विततः	1	
			(ii) आश्रित्य	1	
			(iii) विज्ञापयितुं	1	
			(iv) शुष्यमाणैः	1	
			(v) गन्तव्यम्	1	
			(vi) बलिनः	1	
			(vii) विशालता	1	
			(viii) भगवतः	1	**8**
8.	कर्तृक्रिया–अन्वितिः	कर्तृक्रियाप्रयोगः	(i) कुर्मः	1	
			(ii) भवान्	1	
			(iii) वाञ्छथ	1	
			(iv) आदेशय	1	
			(v) यच्छ	1	**5**

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
			अथवा		
	विशेषणविशेष्य–अन्वितिः	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) एतत्	1	
			(ii) आनीतानाम्	1	
			(iii) अतिनमितः	1	
			(iv) जीर्णाः	1	
			(v) एतादृशैः	1	
9.	उपपदविभक्ति–प्रयोगः	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) अस्माभिः	1	
			(ii) दुर्व्यसनात्	1	
			(iii) विनयेन	1	
			(iv) प्रयोजनम्	1	
			(v) वैतालिकाभ्याम्	1	5
			खण्ड : घ ।		
10अ.	गद्यांशबोधः	I एकपदेन उत्तरम्	(i) त्रयः	½	
			(ii) बहुमत्स्यः	½	1
		II पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) प्रभाते	1	
			(ii) मत्स्यजीविनाम्	1	2
		III भाषिकप्रयोगः	(i) मत्स्यजीविश्यः	1	
			(ii) मत्स्यजीविनाम्	1	2 = 5
			अथवा		
			अनागतविधाता		
10आ.	पद्यांशबोधः	एकपदेन उत्तरम्	(i) शठाः	½	
			(ii) मायाविषु	½	1
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) इषुभिः	1	
			(ii) पराभवम्	1	2
		भाषिककार्यम्	(i) इशवः इति पदस्य	1	
			(ii) असंवृताङ्गान्	1	2 = 5
10इ.	नाट्यांशबोधः	एकपदेन उत्तरम्	(i) सूत्रधारम्	½	
			(ii) पर्वतात्	½	1
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) तस्याः उपवासः आसीत्	1	
			(ii) प्रातराशम्	1	2
		भाषिककार्यम्	(i) नट्याः कृते	1	
			(ii) अनुग्रहः	1	2 = 5

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
11.	अवबोधः	कः कं कथयति	(i) कौटिल्यः–चंद्रगुप्तम्	1	
			(ii) यद्भविष्यः अनागतविधाता–मत्स्यम्	1	
			(iii) शिक्षिका–छात्रान्	1	
			(iv) विदूषकः–चारुदत्तम्	1	4
			अथवा		
	संदर्भग्रंथपरिचयः	ग्रन्थनाम	(i) विमानशास्त्रम्–भारद्वाजः	1	
		कविर्नाम	(ii) आर्यभटीयम्–आर्यभटः	1	
			(iii) अर्थशास्त्रम्–कौटिल्यः	1	
			(iv) बृहत्संहिता–वराहमिहिरः	1	
12.	भावार्थबोधः	रिक्तस्थानपूर्तिः–I	(i) प्राणिनः	½	
			(ii) आत्मनि	½	
			(iii) मत्सदृशाः	½	
			(iv) आत्मा	½	2
		–II	(i) रत्नानाम्	½	
			(ii) हिमम्	½	
			(iii) विनाशकम्	½	
			(iv) गुणाः	½	2
13.	अन्वयबोधः	रिक्तस्थानपूर्तिः–I	(i) शिक्षा		
			(ii) पादपाः		
			(iii) शुष्यति		
			(iv) दत्तं	½×4	2
		–II	(i) धनविनाशगता		
			(ii) हि		
			(iii) दहति		
			(iv) सौहृदानि	½×4	2
14.	वाक्यमेलनम्	मेलनम्	(i) +ङ	½	
			(ii) +छ,	½	
			(iii) +क	½	
			(iv) +ज	½	
			(v) +ख	½	

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
			(vi) +ग	½	
			(vii) +घ	½	
			(viii)+च	½	4
15.	अर्थबोधः	अर्थलेखनम्	(i) कमलसमूहस्य	1	
			(ii) दुर्गस्य सज्जीकरणम्	1	
			(iii) मत्स्य (नाम)	1	
			(iv) 77	1	4
					35

खण्डः 'घ' Section D

सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः **10**

(General Introduction of Sanskrit Literature)

भाग–2 (Part–II)

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
16.	संस्कृतसाहित्य–बोधपरीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	**अ. देशः**		
			(i) जयपुर, राजस्थान	1½	
			(ii) अज्ञात		
			(iii) मगध		
			आ. कालः		
			(i) ईसापूर्वप्रथमाशताब्दी	1½	
			(ii) षष्ठीशताब्दी		
			(iii) ईशवीया द्वितीयशताब्दी		
			इ. कृतिः		
			(i) अभिज्ञानशाकुन्तलम्	2	
			(ii) किरातार्जुनीयम्		
			(iii) नीतिशतकम्		
			(iv) विमानशास्त्रम्		**5**
घ(II)	गद्यपद्यनाटक–परिभाषाज्ञानपरिचयः		(i) 1. पद्यम्	½	
			2. खण्डकाव्यम्	½	
			(ii) 1. गद्यस्य	½	
			2. आख्यायिका	½	
			(iii) 1. महाकाव्यम्	½	
			2. हितोपदेशः	½	
			(iv) 1. अभिनयः	½	
			2. भरतवाक्यम्	½	
			(v) 1. रूपकस्य	½	
			2. दश	½	**5**
					10

आदर्शप्रश्नपत्रसंख्या–1 (2006)

पाठ्यक्रमपरिशीलनम्

(Coverage of Syllabus)

पाठ्यपुस्तकम् ऋतिका भागः 2

खण्डः 'क' (Section A) 10

अपठितांश–अवबोधनम्

1. अपठित–अनुच्छेद : 109 शब्दपरिमितः

क्रमांकः	प्रश्न संख्या	विषयः	अङ्काः
	क. 1	1. एकपदेन उत्तरम् (चत्वारः प्रश्नाः)	½ × 4 = 2
		2. पूर्णवाक्येन उत्तरम् (द्वौ प्रश्नौ)	1 × 2 = 2
		3. भाषिककार्यम्	
		(i) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	1 × 1 = 1
		4. (i) कर्तृपदचयनम्	1 × 1 = 1
		(ii) पर्यायपदचयनम्	1 × 1 = 1
		(iii) विपरीतार्थकपदचयनम्	1 × 1 = 1
		(iv) शीर्षकप्रदानम्	2 × 1 = 2
			10

खण्डः 'ख' (Section B) 15

रचनात्मकं कार्यम्

	2	पत्रलेखनम् (अनौपचारिकपत्रम्) मित्रं प्रति परीक्षायां सफलतायै वर्धापनं दातुम् पत्रमेकम् (रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन)	
		औपचारिककार्यपरीक्षणम्	½ × 4 = 2
		विषयवस्तुबोधपरीक्षणम्	½ × 6 = 3
	3	लघुकथायाम् शब्दसूचीसाहाय्येन रिक्तस्थानपूर्तिः कथायाम् संदर्भानुकूलं शब्दप्रयोगपरीक्षणम्।	
		प्रतिशुद्ध–पूर्तिकृते अर्धः अंकः।	½ × 10 = 5
	4	एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्च वाक्यानि	1 × 5 = 5

क्रमांकः	प्रश्न संख्या	विषयः	अङ्काः

खण्डः 'ग' (Section C)
अनुप्रयुक्तव्याकरणम् **30**

5.	संधिविच्छेदः – संधिज्ञानपरीक्षणम् (यण्, विसर्गस्य उ, दीर्घ, विसर्गस्य र्, मकारस्थाने पञ्चमवर्णः)	6
6.	वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः। (द्वन्द्वः, षष्ठीतत्पुरुषः, बहुव्रीहिः, कर्मधारयः, उपपदतत्पुरुषः, अव्ययीभावः)	6
7.	अनुप्रयोगात्मकरूपेण प्रकृतिप्रत्यय– प्रयोगपरीक्षणम् (क्त, ल्यप्, तुमुन्, तव्यत्, शानच्, इन्, तल्, मतुप्, प्रत्ययाः)	
8.	कर्तृ–क्रियापदयोः परस्परम् अन्वितिः।	5+3 = 8
	कर्ता–वयम्, भवान् क्रिया–लट्लोट्लकारेषु।	1×5 = 5
	अथवा	
	विशेषणविशेष्य–अन्वितिः पञ्चवाक्येषु	
9.	उपपदविभक्तिप्रयोगः (कोष्ठकान्तर्गतशब्देषु) (सह, विरम् योगे, अलम्, अन्तरा, दा योगे)	

खण्डः 'घ' (Section D)
पठितांश–अवबोधनम् (Comprehension of Text)

10.अ.	**गद्यांशः**	**पाठसंख्या**	**अंकाः**	
	कस्मिंश्चिद् जलाशये	4	5	
10.आ.	सुधामुचः वाचः	6	5	
10.इ.	दारिद्र्ये दुर्लभं सत्त्वम्	7	5	15
11.	(i) राष्ट्रचिन्ता गरीयसी	3	1	
	(ii) दूरदृष्टिः फलप्रदा	4	1	
	(iii) अहो राजते	5	1	
	(iv) दारिद्र्ये	7	1	4
	अथवा			
	(i) आश्चर्यमयं विज्ञानम्	8	1	
	(ii) आश्चर्यमयं विज्ञानम्	8	1	

	(iii) आश्चर्यमयं विज्ञानम्	8	1	
	(iv) आश्चर्यमयं विज्ञानम्	8	1	4
12.	भावार्थे रिक्तस्थानपूर्त्तिः			
	(i) उत्तिष्ठत जागत	1	2	
	(ii) अहो राजते	5	2	4
13.	अन्वयपूर्त्ति			
	(i) सुधामुचः वाचः	6	2	
	(ii) दारिद्र्ये	7	2	4
14.	सार्थकसंयोजनम्			
	(i) उत्तिष्ठत	1	½	
	(ii) सूर्यः एव प्रकृतेः	2	½	
	(iii) राष्ट्रचिन्ता	3	½	
	(iv) दूरदृष्टिः	4	½	
	(v) अहो	5	½	
	(vi) सुधामुचः वाचः	6	½	
	(vii) दारिद्र्ये	7	½	
	(viii) आश्चर्यमयं	8	½	4
15.	शब्दार्थमेलनम्			
	(i) सूर्यः	2	1	
	(ii) राष्ट्रचिन्ता	3	1	
	(iii) दूरदृष्टिः	4	1	
	(iv) अहो राजते	5	1	4
				35

16.	कवीनां देशकालकृतीनां नामानि		
अ.	अम्बिादत्तव्यासः भासः कौटिल्यः	**देशः**	3
आ.	कालिदासः भर्तृहरिः चरकः	**कालः**	3
इ	कालिदासः भारविः भर्तृहरिः भारद्वाजः	**कृतिः (काचिदेका)**	4

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2 (2006)
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)
(CORE)
कोड संख्या–322

अवधिः : होरात्रयम् — **पूर्णांकाः :** 100
समय : तीन घण्टे — **पूर्णाङ्क :** 100
Time : 3 hours — **Total Marks :** 100

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
इस प्रश्नपत्र के चार खण्ड हैं।
This question paper has four sections.

खण्ड : 'क'	अपठितांश–अवबोधनम्		10 अंकाः
Section 'A' :	Reading Comprehension		
खण्ड : 'ख'	रचनात्मककार्यम्		15 अंकाः
Section 'B' :	Writing Skill		
खण्ड : 'ग'	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्		30 अंकाः
Section 'C' :	Applied Grammar		
खण्ड : 'घ'	(i)	पठितांश–अवबोधनम्	35 अंकाः
Section D :		Text Book	
	(ii)	सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः	10 अंकाः
		General introduction of Sanskrit literature	

निर्देशाः
Instructions

1. उत्तराणि पृथक्–उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।
   Please write the answers in separate answersheet only.
2. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।
   Answer all the questions in Sanskrit only.

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2 (2006)
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)
(CORE)

10

द्वादश–कक्षा
Class XII

अवधिः : होरात्रयम् | पूर्णांकाः : 100
समय : तीन घण्टे | पूरे अंक : 100
Time : 3 hours | **Total Marks :** 100

खण्ड : 'क' (Section - A)
अपठितांश–अवबोधनम्
(Reading Comprehension)
(Unseen)

1. **अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** **10**

नीचे लिखे अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दें

Answer the following questions based on the passage

देशस्य भक्तिः देशभक्तिः कथ्यते। देशभक्तिभावनया एव सैनिकाः अन्ये जनाः च देशहिताय स्वप्राणान् अपि त्यक्तुम् इच्छन्ति। कवयः च वदन्ति–जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी। लोकानां शरणदायिनी, नानाभोज्यपदार्थप्रदायिनी एषा अस्माकं जन्मभूमिः वीरभूमिः अस्ति।

राष्ट्रसंरक्षणाय परस्परम् एकतायाः भावना अपेक्षिता। नरस्य हृदये राष्ट्रभावना यदि नास्ति तदा तस्य जीवनं निष्फलम् अस्ति। युद्धक्षेत्रे वीराः देशस्य रक्षणार्थं स्वप्राणान् समर्पितवन्तः। यदा सर्वेषु एव देशवासिषु एतादृशी भावना भविष्यति तदा देशः नूनम् उन्नतिं करिष्यति।

यस्य नरस्य हृदयं राष्ट्रप्रेमभावनया भरितं नास्ति तत् हृदयं पाषाणतुल्यम्। अस्माभिः अपि स्वार्थं परित्यज्य देशस्य उन्नतिः देशवासिनां च सेवा करणीया।

I. **एकपदेन उत्तरत** **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) सैनिकाः अन्ये जनाः च देशहिताय किं त्यक्तुम् इच्छन्ति ?

(ii) अस्माकं जन्मभूमिः कीदृशी अस्ति ?

(iii) देशस्य रक्षणार्थम् स्वप्राणान् के समर्पितवन्तः ?

(iv) अस्माभिः किं परित्यज्य देशवासिनां सेवा करणीया ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **2 × 1 = 2**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

(i) केषां हृदयं पाषाणतुल्यम् अस्ति ?

(ii) राष्ट्रसंरक्षणाय का अपेक्षिता अस्ति ?

III. 'अस्माकम्' इति पदं गद्यांशे कस्मै प्रयुक्तम् ? **1**

IV. निर्देशानुसारम् उत्तरत **1 ×3 = 3**

निर्देश के अनुसार उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) इच्छन्ति इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम् ?

(ii) 'अवनतिः' इत्यस्य किं विलोमपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

(iii) 'माता' इत्यर्थे कः शब्दः अत्र प्रयुक्तः ?

V. अस्य अनुच्छेदस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत **2**

इस अनुच्छेद का उचित शीर्षक लिखें

Write an appropriate title of the passage.

खण्डः 'ख' Section 'B'

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् 15

(Writing Skill)

3. भवान् कनिष्कः। भवान् दिल्लीनगरे वसति। गतवर्षे भवता गणतन्त्रदिवसस्य शोभायात्रायां भागः गृहीतः। स्वानुभवं वर्णयता भवता पञ्चापप्रदेशस्थितं स्वमित्रं प्रति पत्रमेकं लिखितम्। मञ्जूषातः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पत्रं पुनः लिखत।

आप कनिष्क हैं। आप दिल्ली में रहते हैं। पिछले वर्ष आपने गणतन्त्रदिवस की परेड में भाग लिया था। अपने अनुभव का वर्णन करते हुए पंजाब में स्थित अपने एक मित्र को पत्र लिखिए। (मञ्जूषा के शब्दों से भरकर पुनः पत्र उत्तरपुस्तिका में लिखें।)

You are Kanishka and live in Delhi. Last year you took part in Republic Day Parade. Fill in the blanks [with the words given in the box] in the letter to your friend living in Punjab and narrate your experiences to him. Rewrite the letter in the answersheet. ½ × 10 = 5

(i)————————

(ii) ———————— निशान्त! तिथिः————————

सप्रेम नमस्ते!

अत्र कुशलं तत्रास्तु। भवतः पत्रं प्राप्य अतिप्रसन्नः अस्मि। भवान् इमं समाचारं ज्ञात्वा प्रसन्नः भविष्यति यत् मया गणतंत्रदिवसस्य शोभायात्रायां भागः गृहीतः। (iii)————————समारोहे अस्माकं विद्यालयस्य एकः वर्गः अपि आसीत्। तस्य वर्गस्य अहं नेता आसम्। एषा भव्या (iv)———————— भारतद्वारतः प्रारभ्य रक्तदुर्गपर्यन्तम् अगच्छत्। राष्ट्रपतेः (v)———————— आगत्य प्रत्येकवर्गस्य नेता अभिवादनम् अकरोत्। तत्र मया अनेकानि नवीनानि शस्त्राणि दृष्टानि। भुशुण्डीम् आदाय सैनिकाः, गृहरक्षकाः छात्राः च राजमार्गे चलन्ति स्म। समारोहेऽस्मिन् विविध–प्रान्तानां (vi)———————— भव्यानि परिदृश्यानि शोभन्ते स्म।

भवतां पञ्चापप्रदेशस्य कलाकाराः हरितक्रान्तिः इति विषये अतीव–आकर्षकं (vii)————————अकुर्वन्। दिल्लीराज्यस्य उद्यानविभागेन निर्मितेन (viii)———————— प्रथमं स्थानं लब्धम्। छात्रैः नृत्यस्य कलायाः च अद्भुतं प्रदर्शनं कृतम्। दर्शकानां करतलध्वनिना निखिलं वातावरणं गुञ्जायमानम् आसीत्। करोमि आशां भवान् अपि स्वनगरे आयोजितस्य गणतन्त्रदिवसस्य वर्णनम् उत्तरे लेखिष्यति। सर्वेभ्यः यथायोग्यम् अभिवादनम्।

भवदीयः सुहृद्

(ix)————————

वेष्टनम्

डॉ० करतारसिंह :

110, जालन्धरम्

(x)————————

मञ्जूषा

कनिष्कः, अस्मिन्, दिल्लीतः, समक्षम्, शोभायात्रा, पञ्चापप्रदेशः, सुसज्जितानि, प्रिय, परिदृश्येन, प्रदर्शनम्

3. **अधोलिखितैः पदैः वाक्यानि प्रपूर्य कथां पुनः लिखत**

नीचे लिखे वाक्यों की रिक्तस्थानपूर्ति कर कथा फिर लिखें।

Rewrite the story again after filling in the blanks **½ × 10 = 5**

एकस्य श्रेष्ठिनः (i)————————पुत्राः आसन्। ते चत्वारोऽपि भ्रातरः परस्परं (ii)———————— कुर्वन्ति स्म। तेषां चतुर्णां भ्रातॄणां कलहं दृष्ट्वा सः (iii)————————दुःखी आसीत्। एकदा सः शुष्ककाष्ठानि एकत्रीकृत्य तानि (iv)———————— बद्ध्वा पुत्राणां समक्षम् अस्थापयत्। तान् पुत्रान् अवदत् च– एतानि काष्ठानि त्रोटयत इति। पुत्रेषु एकः अपि तानि (v)————————समर्थः नाभवत्। तदा सः पृथक्कृत्य काष्ठानि पुत्राणां समक्षं पुनः (vi)————————। सर्वे पुत्राः (vii)———————— सर्वाणि काष्ठानि अत्रोटयन्। सः (viii)————————अकथयत्–इत्थमेव यूयमपि चेत् परस्परं मिलित्वा (ix)———————— तर्हि कोऽपि युष्मान् हन्तुं समर्थः न भविष्यति। यतो हि (x)———————— शक्तिः कलौ युगे।

मञ्जूषा

निवत्स्यथ, चत्वारः, श्रेष्ठी, त्रोटयितुम्, कलहम्, संघे, अस्थापयत्, रज्ज्वा, पुत्रान्, सरलतया

4. अधोलिखितेषु एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यमितम् एकम् अनुच्छेदम् लिखत। **1 × 5 = 5**
नीचे लिखे विषयों में से एक पर पांच वाक्यों का एक अनुच्छेद लिखें।
Write a passage of five Sanskrit sentences on any one of the following topics.
(i) मम माता
(ii) मम वाटिका
(iii) मम संस्कृतपुस्तकम्

खण्डः 'ग' Section 'C'

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30
(Applied Grammar)

5. अधोलिखितवाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां सन्धिविच्छेदः क्रियताम्। **1 × 6 = 6**
नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षरपदों में सन्धिविच्छेद कीजिए।
Disjoin Sandhis in the bold typed words in the following sentences.
(i) अहं पर्वतात् दूरमारोप्य **पातितोऽस्मि**।
(ii) द्यौः **शान्तिरन्तरिक्षम्**।
(iii) **निमज्जतीन्दोः** किरणेष्विवाङ्कः।
(iv) किं **वाङ्मात्रेण** अपि एतत् सरःत्यक्तुं युज्यते।
(v) **निघर्षणच्छेदनतापताडनैः**।
(vi) येन **आक्रमन्त्यृषयो** हि आप्तकामाः।

6. अधोलिखिवाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां विग्रहाः लेखनीयाः **1 × 6 = 6**
निम्नलिखित वाक्यों में मोटे अक्षरों में छपे पदों के विग्रह लिखिए–
Disjoin compounds in the bold words in the following sentences–
(i) सूत्रधारः **सर्वव्यवहारस्य**।
(ii) वदनं **प्रसादसदनम्**।
(iii) येनाक्रमन्त्यृषयो हि **आप्तकामाः**।
(iv) किम् एतेन वः **प्राणहरेण** कथाप्रसङ्गेन।
(v) किम **अस्थाने** महान् प्रजाधनापव्ययः।
(vi) जीवति **अनाथः** अपि वने विसर्जितः।

7. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठान्तर्गतं प्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–
नीचे लिखे वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति–प्रत्यय जोड़कर खाली स्थान भरें–
Fill in the blanks in the following sentences by adding suffixes to the roots and words given in the bracket. **1 × 8 = 8**

(i) राजा आसनात्————————(उत्+स्था+ल्यप्) आर्य! चन्द्रगुप्तः प्रणमति।
(ii) कौमुदीमहोत्सवकारणतः——————————(अति+रम्+अनीयर्) कुसुमपुरम् अवलोकयितुम्।
(iii) अनेन एव————————(कृ+क्त) कल्पभेदाः।
(iv) चाणक्यः (स्मितं कृत्वा)————————(उप+आ+लभ+तुमुन्) तर्हि वयम् आहूताः।
(v) वयं सर्वे——————————(मिल्+त्तमवा) शान्तिपाठं कुर्मः।
(vi) समयाभावात् तस्याः सर्वस्याः————————(प्र+स्तु+क्तिन्) अत्र न भविष्यति।
(vii) वेदाः एतस्य एव————————(वन्द्+इन्)
(viii) ————————(पिशुन+तल्) यद्यस्ति किं पातकैः ?

8. अधोलिखितेषु वाक्येषु समुचितकर्तृक्रियापदैः रिक्तस्थानानि पूरयत।
निम्नलिखित वाक्यों में समुचित कर्ता–क्रियापदों द्वारा रिक्त स्थान भरिए।
Fill in the blanks in the following sentences with appropriate subject/verb. **1 × 5 = 5**

(i) शोभनम्/उपविशत/अहं प्रक्षेपकेण——————————(दर्शयामि/पश्यामि)
(ii) एते गिरयः अतीव————————————(शोभते/शोभन्ते)
(iii) एतानि दीर्घदीर्घाणि——————————किं मठाः सन्ति। (स्थानानि/स्थानम्)
(iv) महोदये! बौद्धमठेषु किं किम् अवलोकितं————————(भवती/भवत्या)

अथवा

अधोदत्तेषु वाक्येषु विशेष्यपदैः सह विशेषणपदानि मञ्जूषातः चित्वा योजयत।
अधोलिखित वाक्यों में विशेष्यपदों के साथ विशेषणपद मञ्जूषा से चुनकर जोड़िए।
Add the adjectives with nouns in the following sentences with the words given in the boxes–

(i) तृणानि भूमिः उदकं वाक्————————च सूनृता।
(ii) दुर्गं पथः————————कवयो वदन्ति।
(iii) अथ प्रभाते————————मत्स्यजीविभिः सरः निर्मत्स्यतां नीतम्।
(iv) तद् रात्रावपि गम्यताम्————————निकटं सरः।
(v) महोदये! चित्रे दृश्यमानानि कानि————————स्थलानि ?

मञ्जूषा

किञ्चित्, एतानि, तत्, चतुर्थी, तैः

9. अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठान्तर्गतशब्देषु उपपदविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्तिः क्रियताम्–
नीचे लिखे वाक्यों में कोष्ठक में दिए गए शब्दों के साथ उचित उपपदविभक्ति का प्रयोग करके खाली स्थान भरें।
Please fill in the blanks after using suitable upa-pada-vibhakti with the words given in the brackets–

(i) ————————(सुगांगप्रासाद) उपरिस्थिताः प्रदेशाः संस्क्रियन्ताम्।
(ii) अस्मिन् समये किं————————(कौमुदीमहोत्सव) इति प्रतिषिद्धः।
(iii) अशक्तैः——————————(शत्रु) प्रपलायनं कर्तव्यम्।
(iv) अनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिश्च निष्क्रान्तौ सह——————————(परिजन)।
(v) छात्राः मम संरक्षकत्वे—————————(लद्दाखनगर) प्रयाताः।

खण्डः 'घ' Section 'D'

पठितांशावबोधनम् 35

(Comprehension of Read Text)

10. अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं नाट्यांशं च पठित्वा अधःप्रदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत
निम्नलिखित गद्यांश, पद्यांश और नाट्यांश को पढ़कर उनके नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर लिखिए–
Read the following passages from Prose, Poetry and drama and answer the given questions. **5 × 3 = 15**

10.अ गद्यांशः
वयं वर्तमानकाले सङ्गणकस्य प्रयोगं कुर्मः परन्तु यदि आर्यभटेन शून्यस्य आविष्कारः न कृतःस्यात् तर्हि संगणकभाषायाः जन्म एव न अभविष्यत् यतः तत्र तु एकं शून्यञ्च द्वे एव संख्ये महत्त्वपूर्णे। अपि च सूर्यं प्रति पूर्वाभिमुखा पृथ्वी 365.25 वारं प्रतिवर्षं भ्रमति। आधुनिकैः वैज्ञानिकैरपि तथैव मन्यते।

I. एकपदेन उत्तरत–
एक पद में उत्तर लिखिए–
Answer in one word only. **½ × 2 = 1**
(i) आर्यभटेन कस्य आविष्कारः कृतः ?
(ii) पृथ्वी कं प्रति पूर्वाभिमुखा भ्रमति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत–
पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए।
Answer in a complete sentence **1 × 2 = 2**
(i) शून्यं विना कस्य भाषायाः जन्म एव न अभविष्यत् ?
(ii) संगणके कति संख्ये एव महत्त्वपूर्णे ?

III. **यथानिर्दिष्टम् उत्तरत–**

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए–

Answer as directed

(i) महत्त्वपूर्णे इति कस्य पदस्य विशेषणम् ?

(ii) 'प्राचीनैः' इति पदस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

अथवा

स्यात् इति कर्तृपदस्य कर्ता कः ?

10.आ पद्यांशः

यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति,
सर्वभूतेषु चात्मानंः ततो न विजुगुप्सते।

I. **एकपदेन उत्तरत–**

एक पद में उत्तर लिखिए–

Answer in one word only. **½ × 2 = 1**

(i) ज्ञानीजनः सर्वाणि भूतानि कुत्र पश्यति ?

(ii) ज्ञानीजनः आत्मानं कुत्र पश्यति ?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरत–**

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए।

Answer in a complete sentence **1 × 2 = 2**

कीदृशः नरः घृणां न करोति ?

III. **यथानिर्दिष्टम् उत्तरत–**

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए–

Answer as directed **1 × 2 = 2**

(i) 'सर्वाणि' इति पदं कस्य विशेषणम् ?

(ii) 'तत्पश्चात्' इति स्थाने अत्र किं पदं प्रयुक्तम् ?

10.इ नाट्यांशः

चाणक्यः (आकाशे लक्ष्यं बद्ध्वा) कथं स्पर्धते मया सह दुरात्मा राक्षसः ? राक्षस! विरम, विरम, अस्माद् दुर्व्यसनात्।

कञ्चुकी (प्रविश्य, परिक्रम्य अवलोक्य च), इदम् आर्यचाणक्यस्य गृहम्। अहो राजाधिराजमन्त्रिणो विभूतिः। तथाहि गोमयानाम् उपलभेदकम् एतत् प्रस्तरखण्डम्, इतः शिष्यैः आनीतानां दर्भाणां स्तूपः, अत्र शुष्यमाणैः समिद्भिः अतिनमितः छदिप्रान्तः। जीर्णाः भित्तयः।

I. **एकपदेन उत्तरत–**

एक पद में उत्तर लिखिए–

Answer in one word only. **½ × 2 = 1**

(i) दुरात्मा राक्षसः केन सह स्पर्धां करोति ?

(ii) कञ्चुकी कस्य गृहं प्रविशति ?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरत–**

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए।

Answer in a complete sentence **1 × 2 = 2**

चाणक्यस्य छदिप्रान्तः कीदृशः आसीत् ?

III. **यथानिर्दिष्टम् उत्तरत–**

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए–

Answer as directed **1 × 2 = 2**

(i) जीर्णाः इति कस्य पदस्य विशेषणम् ?

(ii) पाषाणखण्डः इति स्थाने किं पदं प्रयुक्तम् ?

अथवा

'राजाधिराजमन्त्री' इति विशेषणं कस्य कृते प्रयुक्तम्

11. **अधोलिखितं कः कं प्रति कथयति :** **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित कथन कौन किसको कह रहा है ?

Who is saying the following statements and to whom ?

(i) आर्ये! किम् अस्त्यस्माकं गेहे कोऽपि प्रातराशः।

(ii) आर्य! सर्वं सज्जं भविष्यति।

(iii) किं भवान् अर्थविभवं चिन्तयति ?

(iv) न खल्वहं नष्टां श्रियम् अनुशोचामि।

अथवा

अधोलिखितानां पंक्तीनां सन्दर्भग्रन्थस्य तस्य लेखकस्य च नाम लिखत

निम्नलिखित पंक्तियों के सन्दर्भग्रन्थों और उनके लेखकों के नाम लिखिए।

Write the names of the literary works and their authors from where these lines have been taken.

(i) भूमध्यरेखास्थितस्य नरस्य कृते नक्षत्रादयः पश्चिमं प्रति धावन्तः प्रतीयन्ते।

(ii) तापनेन एव रसायनक्रिया सम्भवति।

(iii) तृतीयभागस्सञ्चारस्त्वन्तरिक्षे भवेत् स्वतः।

(iv) तत्र अष्टविधं शल्यकार्यं वर्णितम्।

12. प्रदत्ते भावार्थद्वये रिक्तस्थानपूर्त्तिः क्रियताम्। **2 × 2 = 4**

दिए गए दो भावार्थों में रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए

Fill in the blanks in the given explanations.

I भाग्येन रक्षितम् (i)——————अपि जीवति, यस्तु भाग्येन हतः सः (ii)——————अपि नाशं प्राप्नोति। वने (iii)——————अनाथः अपि जीवति, अनेकान् (iv)——————कृत्वा अपि नरः गृहे स्थितः एव नश्यति।

II सः (i)—————— एव मित्रं यः राजानं सम्यक् मार्गं न दर्शयति, सः अपि कुत्सितः राजा यः स्तिवाक्यं न (ii)——————, यत्र राजानः मन्त्रिणः च (iii)—————— विराजन्ते तत्र (iv)—————— सम्पत्तयः प्रेमपूर्वकं स्थिराः भवन्ति।

मञ्जूषा

शृणोति, सर्वाः, अरक्षितम्, प्रयत्नान्, त्यक्तः कुत्सितम्, अनुकूलाः', सुरक्षितः

13. प्रदत्त अन्वयद्वये रिक्तस्थानानि पूरयत

दिए गए दोनों अन्वयों में रिक्त स्थान भरिए

Fill in the blanks in the two prose-order renderings of the given stanzas

I उत्तिष्ठत, जाग्रत, प्राप्य वरान् निबोधत। **½ × 8 = 4**

क्षुरस्य धारा निशिता दुरत्यया,

दुर्गं पथस्तत् कवयो वदन्ति।

अन्वय : उत्तिष्ठत, जाग्रत, वरान् (i)——————निबोधत। क्षुरस्य (ii)——————निशिता दुरत्यया। कवयः तत् (iii)——————दुर्गम् (iv)——————।

II अनन्तरत्नप्रभवस्य चस्य,

हिमं न सौभाग्यविलोपि जातम्।

एको हि दोषो गुणसन्निपाते,

निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः।।

अन्वय : हिमम् (i)——————अनन्तरत्नप्रभवस्य सौभाग्यविलोपि न जातम्, इन्दोः (ii)—————— अङ्कः इव एकः (iii)——————दोषः गुणसन्निपाते (iv)——————।

14. प्रदत्तवाक्यांशानाम् सार्थकं संयोजनं कृत्वा पुनः लिखत। **½ × 8 = 4**

दिए गए वाक्यांशों को जोड़कर पूर्णवाक्य लिखिए।

Join the following parts of sentences and rewrite them.

क स्तम्भः		ख स्तम्भः	
(i)	एतान्यपि सतां गेहे	(क)	कर्तव्यं प्रपलायनम्।
(ii)	अरुणः एषः प्रकाशः	(ख)	भगवतो मरीचिमालिनः।
(iii)	प्रथमं राष्ट्रसंरक्षणम्	(ग)	लद्दाख इति वदन्ति।
(iv)	अशक्तैः बलिनः शत्रोः	(घ)	अनुभूय शोभते।
(v)	उत्तुङ्गपर्वतानाम् उपत्यकाभूमिं	(ङ)	नोच्छिद्यन्ते कदाचन।
(vi)	तथा चतुर्भिः पुरुषःपरीक्ष्यते	(च)	त्वक् प्रत्यारोपकः आसीत्।
(vii)	सुखं हि दुःखानि	(छ)	त्यागेन शीलेन गुणेन कर्मणा।
(viii)	सुश्रुतः प्रथमः	(ज)	ततः उत्सवा इति।

15. **प्रसंगानुसारं स्थूलाक्षरपदानाम् अर्थान् लिखत** **1 × 4 = 4**

प्रसंग के अनुसार स्थूलाक्षरपदों के अर्थ लिखिए।

Write the meaning of the words written in bold letters.

सूर्यः चक्रवर्ती **खेचरचक्रस्य**, अवलम्बो **रोलम्बकदम्बस्य**, **इनश्च** दिनस्य। प्रणम्यः एषः **विश्वेषाम्**।

खण्डः 'घ' Section 'D'

भागः–2 Part–II **10**

सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः

General introduction of Sanskrit Literature

16. **मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितशब्दैः अधोलिखितां तालिकां पूरयित्वा पुनः लिखत**

मञ्जूषा में दिए गए उचित पदों से नीचे लिखी तालिका भरकर पुनः लिखें

Rewrite and complete the following columns. Select the words from the box.

कविः	देशः	कालः	काचिदेका कृतिः
(i) कालिदासः	उज्जयिनी	(i)——————	(ii)——————
(ii) भासः	(iii)——————	द्वितीयशताब्दी	(iv)——————
(iii) अम्बिकादत्तव्यासः	(v)——————	(vi)——————	शिवराजविजयम्
(iv) भर्तृहरिः	(vii)——————	षष्ठीशताब्दी	(viii)——————
(v) भारविः	(ix)——————	(x)——————	किरातार्जुनीयम्

मञ्जूषा

स्वप्नवासवदत्तम्, राजस्थानम्, उज्जयिनी, नीतिशतकम्, स्वप्नवासवदत्तम्, एकोन–विशंतिः अज्ञातः, अभिज्ञानशाकुन्तलम्, प्रथमाशताब्दी ई० पूर्वम्, षष्ठी शताब्दी

17. कोष्ठकात् उचितं शब्दं विचित्य रिक्तस्थानानि पूरयत **1 × 5 = 5**

कोष्ठक से उचित शब्द चुनकर खाली स्थान भरें

Fill in the blanks with suitable words from the bracket

(i) ————— गेयता वर्तते। (पद्ये/नाटके)

(ii) अभिनयः—————प्रधानम् अङ्गम्। (गद्यस्य/नाटकस्य)

(iii) छन्दसां प्रयोगः ————— दृश्यते। (पद्ये/गद्ये)

(iv) संस्कृतमहाकाव्यानां विभजनं ————— भवति। (सर्गेषु/अध्यायेषु)

(v) गद्यपद्यमयी रचना ————— कथ्यते। (आख्यायिका/चम्पू)

आदर्शप्रश्नपत्रम्–2 (2006)
अंकयोजना Marking Scheme
विषय : संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)

कक्षा–द्वादश (XII) कोड संख्या–322

अवधिः होरात्रयम् पूर्णांकाः 100

खण्डः 'क' Section A

अपठितांश–अवबोधनम् 10

अस्मिन् खण्डे 82 शब्दानाम् एकः सरलः अपठितः गद्यांशः अस्ति।

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
1.	तथ्यबोधपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः एकपदेन उत्तरम्	(i) स्वप्राणान्	½	
			(ii) वीरभूमिः	½	
			(iii) वीराः	½	
			(iv) स्वार्थम्	½	2
2.	तथ्यबोधपरीक्षणम्	लघूत्तरः पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) येषां हृदये राष्ट्रभावना नास्ति तेषां हृदयं पाषाणतुल्यम्	1	
			(ii) राष्ट्रसंरक्षणाय परस्परम् ऐक्यभावनायाः महती आवश्यकता वर्तते।	1	2
3.	भाषिकतत्त्व–प्रयोगपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः (एकपदेन)	भारतीयानाम् कृते	1	1
4.	भाषिक्तत्त्व–प्रयोगपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः (एकपदेन)			
		(i) कर्तृपदचयनम्	(i) सैनिकाः अन्ये जनाः च	1	
		(ii) विलोमपदचयनम्	(ii) उन्नतिः	1	
		(iii) पर्यायपदचयनम्	(iii) जननी	1	3
5.	शीर्षकप्रदानम्	अतिलघूत्तरः	(i) देशभक्तिः		
			(ii) देशाय समर्पणम्		
			(iii) जन्मभूमिः		2
			(अथवा अन्यत् किमपि उपयुक्तं शीर्षकम्)		10

खण्डः 'ख' Section B

रचनात्मकं कार्यम् (Writing Skill) **15**

अंकयोजना **5 + 5 + 5 = 15**

अस्मिन् खण्डे त्रयः प्रश्नाः सन्ति। प्रथमप्रश्ने लिखिते पत्रे मञ्जूषातः चित्वा विभिन्नरिक्तस्थानानां पूर्त्तिः करणीया। दशरिक्तस्थानानि सन्ति। (प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः (½) अंकः निर्धारितः।)

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
2.	पत्रलेखने औप–चारिककार्य–परीक्षणम्	यस्मात् नगरात् पत्रं प्रेषितं तस्य नाम	1. दिल्लीतः	½	
		सम्बोधनपदम्	2. प्रिय	½	
		पत्रप्रेषकस्य अभिधानम्	9. कनिष्कः	½	
		पत्रसंकेते यत्र पत्रं प्रेष्यते तस्य स्थानस्य नाम	10. पञ्चापप्रदेशः	½	2
	पत्रलेखने विषयवस्तु–बोध्परीक्षणम्	संदर्भानुकूलं विषयवस्तुज्ञानम् (रिक्तस्थानपूर्त्तिः)	3. अस्मिन्	½	
			4. शोभायात्रा	½	
			5. समक्षम्	½	
			6. सुसज्जितानि	½	
			7. प्रदर्शनम्	½	
			8. परिदृश्येन	½	3
					5

3. **अस्मिन् प्रश्ने प्रदत्तायां कथायां सन्दर्भानुकूलं रिक्तस्थानपूर्त्तिः अपेक्षिता। अत्र दशरिक्तस्थानानि सन्ति। प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः (½) अंकः निर्धारितः। उत्तरसंकेताः मञ्जूषातः एव ग्रहीतव्याः**

कथायां सन्दर्भानुकूलं रिक्तस्थानपूर्त्तिः शब्दप्रयोगपरीक्षणम्	(i) चत्वारः	½	
	(ii) कलहम्	½	
	(iii) श्रेष्ठी	½	
	(iv) रज्ज्वा	½	
	(v) त्रोटयितुम्	½	
	(vi) अस्थापयत्	½	
	(vii) सरलतया	½	
	(viii) पुत्रान्	½	
	(ix) निवत्स्यथ	½	
	(x) संघे	½	**5**

4. कमपि एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्चावाक्येषु लेखनम् अपेक्षितम् (प्रतिवाक्यम् एकः अंकः निर्धारितः, अर्धः अंकः शुद्धतथ्यकृते अर्धः च शुद्ध–भाषाप्रयोगाय)

अवबोधपूर्वकं	वाक्यनिर्माणम्	छात्राः प्रदत्तशब्दैः	½+½	
वाक्यसंरचनापरीक्षणम्		वाक्यरचनां करिष्यन्ति	½+½	
		प्रतिवाक्यम् अर्धः अंकः	½+½	
		शुद्धतथ्यार्थम्, अर्धः	½+½	
		अंकः च भाषाप्रयोगाय	½+½	**5**
				15

खण्डः 'ग' Section C **30**

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (Applied Grammar)

अस्मिन् खण्डे भाषायाः व्यावहारिकप्रयोगः अपेक्षितः। अस्य आधारः पाठ्यपुस्तकं ऋतिका (भाग–द्वितीयम्) अस्ति।

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
5.	वाक्येष् सन्धिच्छेद– परीक्षणम्	(i) अनुप्रयोगात्मकः	(i) पातितः अस्मि	1	
			(ii) शान्तिः + अन्तरिक्षम्	1	
			(iii) निमज्जति+इन्दोः	1	
			(iv) वाक् + मात्रेण	1	
			(v) निघर्षण+छेदन	1	
			(vi) आक्रमन्ति+ऋषयः	1	**6**
6.	वाक्येषु समस्त– पदानां विग्रहः	अनुप्रयोगात्मकः	(i) सर्वस्य व्यवहारस्य	1	
			(ii) प्रसादस्य सदनम्	1	
			(iii) आप्ताः कामाः यैः ते	1	
			(iv) प्राणान् हरति इति तेन	1	
			(v) न स्थाने इति	1	
			(vi) न नाथः यस्य सः	1	**6**
7.	कृदन्ततद्धितप्रत्यानां वाक्येषु प्रत्यय– प्रयोगपरीक्षणम्		(i) उत्थाय	1	
			(ii) अतिरमणीयम्	1	
			(iii) कृताः	1	
			(iv) उपालब्धुम्	1	
			(v) मिलित्वा	1	
			(vi) प्रस्तुतिः	1	

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
			(vii) वन्दिनः	1	
			(viii) पिशुनता	1	**8**
8.	कर्तृक्रिया–अन्वितिः	कर्तृक्रियाप्रयोगः	(i) दर्शयामि	1	
			(ii) शोभन्ते	1	
			(iii) स्थानानि	1	
			(iv) भवत्या	1	
			(v) आकर्षतः	1	**5**
			अथवा		
	विशेषणविशेष्य–अन्वितिः	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) चतुर्थी	1	
			(ii) तत्	1	
			(iii) तैः	1	
			(iv) किञ्चित्	1	
			(v) एतानि	1	
9.	उपपदविभक्ति–प्रयोगः	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) सुगांगप्रासादस्य	1	
			(ii) कौमुदीमहोत्सवेन	1	
			(iii) शत्रोः	1	
			(iv) परिजनैः	1	
			(v) लद्दाखनगरं	1	5

खण्डः 'घ' प्रथमः भागः
पठितांश–अवबोधनम् **35**
(Comprehension of Read text)

10अ.	गद्यांशबोधः	I एकपदेन उत्तरम्	(i) शून्यस्य	½	
			(ii) सूर्यम्	½	1
		II पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) संगणकस्य	1	
			(ii) द्वे	1	2
		III भाषिकप्रयोगः	(i) संख्ये	1	
			(ii) आधुनिकैः	1	2 = 5
10आ.	पद्यांशबोधः	एकपदेन उत्तरम्	(i) आत्मनि	½	
			(ii) सर्वभूतेषु	½	1

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	यः सर्वाणि भूतानि आत्मनि, आत्मानं च सर्वभूतेषु पश्यति	2	2
		भाषिककार्यम्	(i) भूतानि	1	
			(ii) ततः	1	2
					5
10इ.	नाट्यांशबोधः	एकपदेन उत्तरम्	(i) चाणक्येन सह	½	
			(ii) चाणक्यस्य	½	1
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) शुष्यमाणैः समिद्भिः अतिनमितः आसीत्	2	
		भाषिककार्यम्	(i) भित्तय–इति पदस्य	1	
			(ii) प्रस्तरखण्डम्	1	2
			अथवा		**5**
			चाणक्यस्य		
11.	प्रसङ्गबोधः	कः कं कथयति	(i) सूत्रधारः–नटीम्	1	
			(ii) नटी–सूत्रधारम्	1	
			(iii) विदूषकः–चारुदत्तम्	1	
			(iv) चारुदत्तः–विदूषकम्	1	4
			अथवा		
	संदर्भग्रंथपरिचयः	ग्रन्थनाम	(i) आर्यभटीयम्–आर्यभटः	1	
		कविनाम	(ii) अर्थशास्त्रम्–कौटिल्यः	1	
			(iii) विमानशास्त्रम्–भरद्वाजः	1	
			(iv) सुश्रुतसंहिता–सुश्रुत	1	
12.	भावार्थबोधः	रिक्तस्थानपूर्त्तिः–I	(i) अरक्षितम्	½	
			(ii) सुरक्षितः	½	
			(iii) त्यक्तः	½	
			(iv) प्रयत्नान्	½	2
		–II	(i) कुत्सितम्	½	
			(ii) श्रृणोति	½	
			(iii) अनुकूलाः	½	
			(iv) सर्वाः	½	2
13.	अन्वयबोधः	रिक्तस्थानपूर्त्तिः–I	(i) प्राप्य		

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
			(ii) धारा		
			(iii) पथः		
			(iv) वदन्ति	½×4	2
		–II	(i) यस्य		
			(ii) किरणेषु		
			(iii) दोषः		
			(iv) निमज्जति	½×4	2
14.	वाक्यमेलनम्	मेलनम्	(i) +ङ	½	
			(ii) +ख,	½	
			(iii) +ज	½	
			(iv) +क	½	
			(v) +ग	½	
			(vi) +छ	½	
			(vii) +घ	½	
			(viii)+च	½	4
15.	अर्थबोधः	अर्थलेखनम्	(i) नक्षत्रमण्डलस्य	1	
			(ii) भ्रमरसमूहस्य	1	
			(iii) स्वामी	1	
			(iv) सर्वेषाम्	1	4

खण्डः 'घ'

भागः 2

सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः 10

5.	संस्कृतसाहित्यस्य सामान्यज्ञानम्	अतिलघूत्तरः (रिक्तस्थानपूर्तिः)	(i) प्रथमा शताब्दी	1	
			(ii) अभिज्ञानशाकुन्तलम्/ अन्या काचित्	1	
			(iii) अज्ञात	1	
			(iv) स्वप्नवासवदत्तम्	1	
			(v) राजस्थानम्	1	
			(vi) एकोनविंशतिशताब्दी	1	
			(vii) उज्जयिनी	1	

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
			(viii) नीतिशतकम् / शतकत्रयम्	1	
			(ix) दक्षिणभारतम्	1	
			(x) षष्ठी शताब्दी	1	**5**
घ(i)	उद्देश्यम्	अतिलघूत्तरः	(i) पद्ये	1	
	गद्य–पद्य		(ii) नाटकस्य	1	
	नाटक–चम्पू–		(iii) पद्ये	1	
	आदीनां परिभाषा–		(iv) सर्गेषु	1	
	ज्ञान–परीक्षणम्।		(v) चम्पू	1	**5**
					10

आदर्शप्रश्नपत्रसंख्या–2 (2006)
पाठ्यक्रमपरिशीलनम्
(Coverage of Syllabus)

कक्षा–द्वादश | पाठ्यपुस्तकम् वाङ्मयी भागः 2

खण्डः 'क' (Section A)
अपठितांश–अवबोधनम्

क्रमांकः	प्रश्न संख्या	विषयः	अङ्काः
1.		अपठितः अनुच्छेदः (82 शब्दाः)	
		(i) एकपदेन उत्तरम् (चत्वारः प्रश्नाः)	½ × 4 = 2
		(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (द्वौ प्रश्नौ)	1 × 2 = 2
		(iii) भाषिककार्यम्	1 × 1 = 1
		(सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः)	
		(iv) भाषिककार्यम्	
		(1) कर्तृपदचयनम्	
		(2) विलोमपदचयनम्	
		(3) पर्यायपदचयनम्	1 × 3 = 3
		(v) शीर्षकप्रदानम्	2
			10

खण्डः 'ख' (Section B)
रचनात्मकं कार्यम्

2.		(मित्रं प्रति पत्रम्)	
		रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन	
		(i) औपचारिककार्यपरीक्षणम्	½ × 4 = 2
		(ii) बोधपरीक्षणम्	½ × 6 = 3
3.		कथायां मञ्जूषातः चित्वा रिक्तस्थानपूर्त्तिः	
		(कथायां सन्दर्भानुकूलं बोध–परीक्षणम्)	
		मञ्जूषातः चित्वा प्रतिशब्दपूर्तिकृते एकः अंकः	1 × 5 = 5
4.		एकम् विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यलेखनम्	5
			15

क्रमांकः	प्रश्न संख्या	पाठः		अङ्काः

खण्डः 'ग' (Section C)
अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30

5.	संधिच्छेदः	(i)	7	
	विसर्गस्य उ/र,	(ii)	8	
	दीर्घ, व्यञ्जन	(iii)	5	
	क–म्, च् आगम	(iv)	4	6
		(v)	6	
		(vi)	1	
6.	विग्रहाः			
	कर्मधारयः	(i)	2	
	तत्पुरुषः	(ii)	6	
	बहुव्रीहिः	(iii)	1	
	उपपदतत्पु०	(iv)	4	6
	नञ् तत्पु०	(v)	3	
	नञ बहुव्रीहिः	(vi)	4	
7.	प्रकृतिप्रत्ययविभागाः			
	तुमुन्, ल्यप्, अनीयर्, क्त,	(i)	3	
	क्तवा, क्तिन्, इन्, तल्	(ii)	3	
		(iii)	2	
		(iv)	3	
		(v)	8	8
		(vi)	8	
		(vii)	2	
		(viii)	6	
8.	कर्तृक्रियापदप्रयोगः		5	5
		अथवा		
	विशेषण–विशेष्यमेलनम्	(i)	6	
		(ii)	1	
		(iii)	4	
		(iv)	4	
		(viii)	5	

क्रमांकः	प्रश्न संख्या		पाठः		अङ्काः
9.	उपपदविभक्तिप्रयोगः		(i)	5	
			(ii)	3	
			(iii)	4	
			(iv)	4	
			(viii)	5	5

खण्डः 'घ' (Section D) 35

पठितांश–अवबोधनम् (Comprehension of Text)

10.अ	गद्यांशः		8	5
आ.	पद्यांशः		1	5
इ	नाट्यांशः		3	5
11.	कः कं प्रति कथयति (i)–(iv)		7	4
	अथवा			
	सन्दर्भग्रन्थकविलेखनम्8			
12.	भावार्थपूर्त्तिः	I.	4	4
		II.	6	
13.	अन्वयपूर्त्तिः	I.	1	4
		II.	5	
14.	वाक्यांशमेलनम्	(i)	1	
		(ii)	2	
		(iii)	3	
		(iv)	4	
		(v)	5	4
		(vi)	6	
		(vii)	7	
		(viii)	8	
15.	अर्थलेखनम्	2		4
				35

खण्डः 'घ' ।।

सामान्य संस्कृतसाहित्यपरिचयः 10

5.	रिक्तस्थानपूर्त्तिः (मञ्जूषातः चित्वा)		
	प्रतिशुद्धपूर्तिकृते एकः अंकः	½ × 10	5
	अथवा		
	रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन गद्य–पद्य		
	नाटकादिविधानां मुख्यविशेषतानां परिचयः	1 × 5	5
			10

आदर्शप्रश्नपत्रम् 1 (2006)
संस्कृतम् (ऐच्छिकम्)
कोड संख्या–022
द्वादश–कक्षा
Class–XII

अवधिः : होरात्रयम् | **पूर्णांकाः** : 100
समय : तीन घण्टे | **पूरे अंक** : 100
Time : 3 hours | **Total Marks :** 100

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
इस प्रश्नपत्र के चार खण्ड हैं।
This question paper has four sections.

खण्ड : 'क' अपठितांश–अवबोधनम् — 15 अंकाः
Section 'A' : Reading Comprehension

खण्ड : 'ख' रचनात्मककार्यम् — 20 अंकाः
Section 'B' : Writing Skill

खण्ड : 'ग' पठितावबोधनम् — 45 अंकाः
Section 'C' : Reading Comprehension

खण्ड : 'घ' छन्दोऽलंकाराः — 20 अंकाः
Section D : Meters and figures of speech

निर्देशाः
Instructions

1. उत्तराणि पृथक् उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।
   उत्तर अलग उत्तरपुस्तिका में ही लिखें।
   Please write the answers in the separate answersheet only.

2. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।
   सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में ही लिखें।
   Answer all the questions in sanskrit only.

आदर्शसंस्कृतप्रश्नपत्रम् 1
कक्षा–द्वादशी
ऐच्छिकः पाठ्यक्रमः

समयः घण्टात्रयम् **पूर्णांका** : 100

खण्ड : 'क' (Section - A)
अपठितांश–अवबोधनम् 15
(Reading Comprehension)

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत 5

निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दें

Read the following passing and answer the questions.

जीवने यावत् आदानं स्यात् प्रदानं ततोऽधिकम् इति कथ्यते विद्वद्भिः। जीवने वयं यावत् प्राप्नुमः तदपेक्षया अधिकम् अस्माभिः दातव्यम् इति अस्य तात्पर्यम्। केवलम् उपभोगेन, यः आनन्दः भवति, सः स्वकालिक एव। विद्यादानेन, धनदानेन, अन्नदानेन वा य आनन्दः भवति, स स्थायी। बहुकालानन्तरमपि तस्य स्मरणेन अस्माकं मनसि सन्तोषः भवति, आनन्दः च सञ्जायते। अतः अधिकः आनन्दः अपेक्षितः चेत् अधिकाधिका जनसेवा करणीया।

I. एकपदेन उत्तरत ½ × 2 = 1

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) जीवने आदानात् किम् अधिकं स्यात् ?

(ii) दानेन प्राप्तः आनन्दः कीदृशः भवति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत 2

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

दानं कतिविधं भवति ?

III. यथानिर्देशम् उत्तरत ½ × 4 = 2

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) 'बहुकाले व्यतीते अपि' इति कस्य पदस्य अर्थः ?

(ii) अधिकाधिका इति कस्याः विशेषणम् ?

(iii) आदानम् इत्यस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(iv) प्रदानं ततोऽधिकम् इत्यत्र ततः इति सर्वनामपदं कस्य स्थाने प्रयुक्तम् ?

2. **निम्नलिखितम् अनुच्छेदं पठत, प्रश्नान् च उत्तरत** **10**

निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए

Read the following passage and answer the questions.

स्वामी शिवानन्दसरस्वती प्रसिद्धः वैद्यः आसीत्। स बहुनिर्मलहृदयः अपि आसीत्। य कोऽपि एतस्य आश्रमं प्रति आगच्छति स्म, सः तस्मै पुस्तकानि फलानि, धनं, मधुरभक्ष्यं वा दत्त्वा एव प्रेषयति स्म। एकदा एकः श्रेष्ठी तत्रागच्छत्। वैद्यः तस्मै अपि पुस्तकानि पञ्च रूप्यकाणि च दत्तवान् इति। तदा कश्चित् सज्जनः पृष्टवान् स्वामिन्! सःतु श्रेष्ठी। तस्य धनस्य आवश्यकता नास्ति। भवान् किमर्थं धनं दत्तवान् इति। स्वामी अवदत्–वत्स! जनाः सर्वे वृक्षात् फलानि स्वीकृत्य खादन्ति। कदापि वृक्षः तान् न पृच्छति यत् भवान् दरिद्रःउत धनिकः इति। अतः अस्माकं हृदये अपि तादृशः भावः भवेत्। भेदभावम् परित्यज्य परोपकारः कर्तव्यः। वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावः। भाषणमात्रेण व्यवहारः न प्रचलिष्यति। वस्तुतः जनसेवा एव जनार्दनसेवा।

I. एकपदेन उत्तरत **1 × 2 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) किं परित्यज्य अस्माभिः परोपकारः कर्तव्यः ?

(ii) केषां सेवा एव जनार्दनसेवा ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **2**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

भाषणमात्रेण कस्य भावस्य प्रचारः न भवितुं शक्नोति ?

III. यथानिर्देशम् उत्तरत **1 × 4 = 4**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) पञ्च इति कस्य पदस्य विशेषणम् ?

(ii) दरिद्रः इति पदस्य किं विलोमपदं तस्मिन्नेव वाक्ये प्रयुक्तम् ?

(iii) तस्य धनस्य आवश्यकता नास्ति इत्यत्र तस्य इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iv) बहुनिर्मलं हृदयं यस्य सः इति स्थाने किं पदमत्र प्रयुक्तम् ?

IV. अनुच्छेदस्य कृते समुचितशीर्षकं लिखत **2**

अनुच्छेद के लिए समुचित शीर्षक लिखिए।

Write a suitable title for this passage.

खण्डः 'ख' Section 'B'
रचनात्मककार्यम्
(Writing Skill)

3. **अधोलिखितरूपरेखानुसारं दशवाक्यैः कथां वर्णयत** **10**

अधोलिखित रूपरेखा के अनुसार दस वाक्यों में कथा लिखिए।

Write the complete story in ten sentences based on the following outlines.

एकनाथः सुप्रसिद्धः विद्वान्। प्रतिदिनं गंगास्नानम्। कश्चन दुष्टः मुखात् उच्छिष्टपातनम्, अपशब्दभाषणम्, एकनाथः शान्तः। पुनः दुष्टेन असभ्यव्यवहारः। एकनाथस्य मौनधारणम् पुनः स्नानम्। एवमेव घटनाचक्रम्। सायंकालः जातः। दुष्टः श्रान्तः न तु एकनाथः। अन्ते दुष्टः पराजितः। चरणयोः पतित्वा क्षमायाचना। तथापि एकनाथः प्रसन्नः। अहो भवत्कारणात् अद्य शतं वारं स्नानम्। दुष्टः लज्जितः अन्ते मुक्तः भवति। क्षमा शस्त्रं करे यस्य, दुर्जनः किं करिष्यति ?

4. **शाक–आपणस्य वर्णनं प्रदत्तसंकेतसूच्यानुसारं दशवाक्येषु कुरुत** **10**

सब्जी की दुकान का वर्णन दी गई सूची के अनुसार दस वाक्यों में कीजिए

Describe a vegetable shop in ten sentences based on the given list of words.

संकेतसूची

विविधाः शाकविक्रेतारः उच्चैः वदन्ति–आलुकानि स्वीकुर्वन्तु। मरीचिकाः, उर्वारुकानि, गृञ्जकानि। कूष्माण्डम्। अल्पेन मूल्येन दास्यामि। कारवेल्लानि स्वास्थ्यकराणि, महिलाः, जनाः आपणिकाः, स्यूते स्थापयान्ति। धनं प्रयच्छन्ति। विवादं कुर्वन्ति। मूल्यम्, किलोपरिमितस्य, अर्धकिलोपरिमितम्।

खण्डः 'ग' Section 'C'
पठित–अवबोधनम् 45
Text Book

5. **अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यांशं, नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् उत्तरत।**

निम्नलिखित गद्यांश, पद्यांश तथा नाट्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Read the following extracts form prose, poetry and drama and answer the questions. **15**

अथ मण्डूकाभावे सर्पेणाभिहितम्– 'भद्र! निःशेषितास्ते रिपवः तत् प्रयच्छ अन्यन्मे किञ्चित् भोजनं यतोऽहं त्वयाऽत्रानीतः। गंगदत्तः आह 'भद्र' कृतं त्वया मित्रकृत्यं तत्साम्प्रतं घटिकायन्त्रमार्गेण गम्यताम् इति। सर्पः आह, भो गङ्गदत्त! न सम्यगभिहितं त्वया। मदीयबिलमन्येन रुद्धं भविष्यति। तस्मादत्रस्थस्य मे मण्डूकमेकैकं स्ववर्गीयं प्रयच्छ। नो चेत् सर्वानपि भक्षयिष्यामि इति।

तच्छ्रुत्वा गङ्गदत्तो व्याकुलमनाः व्यचिन्तयत्, ''अहो किमेतन्मया कृतं सर्पमानयता ?''

I. **एकपदेन उत्तरत** **1 × 1 = 1**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

सर्पम् आनीय गंगदत्तस्य मनः कीदृशम् अभवत् ?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **2**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

गङ्गदत्तः किं चिन्तयित्वा व्याकुलः भवति ?

III. **यथानिर्देशम् उत्तरत** **1 × 2 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) समाप्ता इति कस्य पदस्य अर्थः ?

(ii) अन्यथा इति स्थाने किम् अव्ययपदं प्रयुक्तम् ?

पद्यांशः

पापान्निवारयति योजयते हिताय,
    गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति।
आपद्गतं च न जहाति, ददाति काले,
    सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः।।

I. **एकपदेन उत्तरत** **1 × 1 = 1**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

मित्रम् अस्मान् कस्मात् निवारयति ?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **2**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

सन्मित्रस्य लक्षणद्वयं लिखत

III. यथानिर्देशम् उत्तरत **1 × 2 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) प्रवदन्ति इति क्रियापदस्य कर्ता कः ?

(ii) इदम् इति कस्य पदस्य सार्वनामिकविशेषणम् ?

इ. **नाट्यांशः**

गौतमी जाते! अनया अभ्युपपत्या सूचिता ते भर्तुर्गेहे अनुभवितव्या राजलक्ष्मीरीति। (शकुन्तला व्रीडां रूपयति।)

प्रथमः एह्येहि अभिषेकोत्तीर्णाय काश्यपाय वनस्पतिसेवां निवेदयावः।

द्वितीयः तथा। (इति निष्क्रान्तः)

सख्यौ अये अनुपयुक्तभूषणोऽयं जनः। चित्रकर्मपरिचयेन अंगेषु ते आभरणविनियोगं कुर्वः।

शकुन्तला जाने वां नैपुण्यम्। (उभे नाट्येनालंकुरुतः) (ततः प्रविशति स्नानोत्तीर्णः काश्यपः)

काश्यपः यास्यत्यद्य शकुन्तलेति हृदयं संस्पृष्टमुत्कण्ठया।

I. एकपदेन उत्तरत **1 × 1 = 1**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

शिष्यौ कस्मै वनस्पतिसेवां निवेदयितुम् इच्छतः ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **2**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

सख्यौ कथं शकुन्तलायाः अंगेषु आभूषणविनियोगं कुरुतः ?

III. यथानिर्देशम् उत्तरत **1 × 2 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) वाम् इति सर्वनामपदं काभ्याम् प्रयुक्तम् ?

(ii) उपयुक्तभूषणः इत्यस्य विलोमपदं चित्वा लिखत।

6. **शब्दार्थान् मेलयत**

शब्दों का अर्थों से मिलान कीजिए

Match the words with their meanings **2**

शब्दाः	**अर्थाः**
अ विदग्धैः	(i) चुम्बकस्य अवयवः
आ अयस्कान्तशकलः	(ii) नीलकमलम्

इ उत्सङ्गः (iii) विद्वद्भिः

ई कुवलयम् (iv) क्रोडः

7. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत

रेखांकित शब्दों पर आधारित प्रश्न निर्माण कीजिए

Frame Questions based on the underlined words **1 × 4 = 4**

(i) <u>कर्मणि</u> एव अधिकारः ते

(ii) कर्म ज्यायो हि <u>अकर्मणः</u>

(iii) <u>कर्मणैव</u> हि संसिद्धिम् आस्थिताः जनकादयः

(iv) बुद्धियुक्तो जहातीह उभे <u>सुकृतदुष्कृते</u>।

8. अधोलिखितयोः भावार्थयोः रिक्तस्थानपूर्तिं मञ्जूषासहायतया कुरुत **3 + 3 = 6**

निम्नलिखित भावार्थों में मञ्जूषा की सहायता से रिक्तस्थानपूर्ति कीजिए

Fill in the blanks in the following explanations with the help of words given in the box.

(i) सः ईश्वरः गुरुशिष्यौ आवाम् रक्षतु, —————————— पालनं करोतु, आवां शक्तिपूर्णानि—————— कुर्मः। यत् किमपि वयं पठेम तत्————————भवेत् वयं परस्परं द्वेषं न कुर्याम।

(ii) इयं चपला लक्ष्मीः——————————उन्मत्तमिव मत्वा उपहसति, यथा यथा च इयं चञ्चला—————— भवति, तथा तथा दीपस्य ज्योतिः इव—————————कर्माणि एव उद्गिरति।

मञ्जूषा

बुद्धिमन्तं, आवयोः, तेजस्वि, दीप्ता, कर्माणि, मलिनानि

8. अधोलिखितयोः अन्वययोः रिक्तस्थानानि पूरयत **1½ + 1½ = 3**

निम्नलिखित अन्वयों में रिक्तस्थानपूर्ति कीजिए

Fill in the blanks in the following prose-order renderings

(i) प्रथमं दूयमानोऽपि वसिष्ठस्याज्ञया ततः।
कौशिकस्य करे राजा ददौ रामं सलक्ष्मणम्।।

अन्वयः प्रथमं दूयमानः अपि————————ततः वसिष्ठस्य आज्ञया——————————करे सलक्ष्मणम्——————ददौ।

(ii) तत्र तीव्रेण तपसा तोषितादिन्दुशेखरात्।
सर्वविद्यामुखं तेन प्राप्तम् व्याकरणं नवम्।।

अन्वयः तत्र तेन तीव्रेण—————————तोषितात् इन्दुशेखरात्————————नवम् व्याकरणम्————————।।

10.1 कर्तृपदं क्रियापदं च चिनुत **1 × 2 = 2**

कर्ता और क्रियापद चुनिए

Select the Subject and the verb.

(i) खिन्नः पाणिनिः तपसे हिमालयं गतवान्।

(ii) जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः।।

10.2 **विशेषणं विशेष्यं च चिनुत** **1 × 2 = 2**

विशेषण और विशेष्य चुनिए

Select the Adjective and the qualified noun.

(i) न्याय्यात् पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः।

(ii) ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि तं नरं न रञ्जयति।

10.3 **एतत् सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?** **1 × 2 = 2**

यह सर्वनाम पद किस संज्ञा के लिए प्रयुक्त हुआ है ?

For which noun has this pronoun been used ?

(i) सर्वविद्यामुखं <u>तेन</u> प्राप्तं व्याकरणं नवम्।

(ii) अष्टमेऽहनि <u>मया</u> तस्मिञ्जिते तत्समनन्तरम्।

10.4 **'उपविश्य' अज्ञः इत्येतयोः विलोमपदं चिनुत** **1 × 2 = 2**

'उपविश्य', 'अज्ञः' के विलोमपद चुनिए–

Select the antonyms of 'उपविश्य', 'अज्ञः'।

(i) यागाग्निमध्याद्देवांशः कश्चिदुत्थाय पुरुषः।

(ii) तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवदवलिप्तं मम मनः।।

10.5 **एतत् कथनं कः कम्प्रति कथयति ?** **1 × 2 = 2**

यह कथन कौन किसको कह रहा है ?

Who is saying this to whom ?

(i) जाते! एष ते आनन्दपरिवाहिणा चक्षुषा परिष्वजमानः इव गुरुः उपस्थितः।

(ii) शत्रुमुन्मूलयेत्प्राज्ञस्तीक्ष्णं तीक्ष्णेन शत्रुणा।

11. **अधोलिखिताः पंक्तयः कस्य कवेः कस्मात् काव्यात् संकलिताः** **½ × 10 = 5**

निम्नलिखित पंक्तियाँ किस कवि के किस काव्य से ली गई है ?

From which works of which poets, have the following lines been extracted ?

(i) भो भोः! किं प्रयोजनोऽयमश्वः परिवृतः पर्यटति ?

(ii) तेन प्रणष्टमैन्द्रं तदस्मद् व्याकरणं भुवि।

(iii) दाता समः सत्यपरः क्षमावान् परोपसेवी च भवत्यरोगः

(iv) शिलाजतु तुलामद्यात्प्रमेहार्तः पुनर्नवः।

(v) अपरिणामोपशमो दारुणो लक्ष्मीमदः।

खण्डः 'घ' Section 'D'

छन्दोऽलंकाराः **10+10=20**

Meters and figures of Speech

12. (अ) प्रश्नान् उत्तरत 1 × 4 = 4

प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Answer the questions

(i) लघुवर्णस्य चिह्नं किं, गुरुवर्णस्य चिह्नं च किम् ?

(ii) कस्मिन् गणे अन्ते लघुवर्णः भवति ?

(iii) छन्दसाम् इति पदे कः गणः ?

(iv) 'उपजाति' छन्दसि प्रतिचरणं कति वर्णाः ?

(आ) अधोलिखितपरिभाषाः पूरयत 1 × 3 = 3

निम्नलिखित परिभाषाएं पूर्ण कीजिए

Fill in the blanks in the following definitions.

(i) उक्ता वसन्ततिलका————————— ———————————

(ii) ननमयययुतेयं————————— ———————————

(iii) रसैः रुद्रैश्छिन्ना————————— ———————————

(इ) अधोलिखितपंक्तौ किं छन्दः ? 1

निम्नलिखित पंक्ति में क्या छन्द है ?

What is the meter in the following lines.

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम्।

(ई) अनुष्टुप्छन्दसः उदाहरणं लिखत 2

अनुष्टुप् छन्द का उदाहरण लिखें

Illustrate अनुष्टुप् meter with an example.

13. (अ) अलंकाराणाम् अधोलिखिताः परिभाषाः पूरयत। 1 × 4 = 4

अलंकारों की निम्नलिखित परिभाषाएं पूरी कीजिए।

Fill in the blanks in the following definitions of figures of speech.

(i) साम्यं वाच्यमवैधर्म्यं——————————————————

(ii) भवेत्संभावनोत्प्रेक्षा——————————————————

(iii) अनुप्रासः शब्दसाम्यं——————————————————

(iv) श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने——————————————————

(आ) अधोलिखितयोः एकस्य अलंकारस्य उदाहरणं लिखत। **1 × 3 = 3**

निम्नलिखित में से किसी एक अलंकार का उदाहरण दें।

Illustrate any one of the following figures of speech with an example.

रूपकम्, यमकम्

(इ) अधोलिखितपंक्तिषु के अलंकाराः ? **1 × 3 = 3**

निम्नलिखित पंक्तियों में कौन से अलंकार हैं ?

Name the figures of speech in the following lines

(i) सप्तलोकैकवीरस्य दशकण्ठकुलद्विषः

(ii) विद्याविहीनः पशुः।

(iii) गुरूपदेशश्च अखिलमलप्रक्षालनक्षममजलं स्नानम्।

आदर्शप्रश्नपत्रम्–1 (2006)
ऐच्छिकपाठ्यक्रमः
कक्षा–द्वादश (XII)

अंकयोजना | कोड संख्या–022

अवधिः होरात्रयम् | पूर्णांकाः 100

लघु अनुच्छेद : 2+1+2=5

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
1.	तथ्यबोध–परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	1. प्रदानम्	½	
			2. स्वल्पकालिकः	½	
			3. स्थायी	½	
			4. सन्तोषः	½	2
	तथ्यबोध–परीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	दानं त्रिविधम् भवति– विद्याधनं, अन्नदानम् धनदानं च।	1	1
	भाषिककार्यम्	अतिलघूत्तरप्रश्नाः	1. बहुकालानन्तरम्	½	
			2. जनसेवायाः	½	
			3. प्रदानम्	½	
			4. आदानस्य	½	2
2.	अनुच्छेदः	80–100 शब्दः	2+4+2+2		10
	तथ्यबोध–परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) भेदभावम्	1	
			(ii) जनसेवा	1	2
	तथ्यबोध–परीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	भाषणमात्रेण सद् व्यवहारस्य प्रचारः भवितुं, न शक्नोति।	2	2
	भाषिककार्यम्	विशेष्यचयनम्	(i) रूप्यकाणि इति पदस्य	1	
		विलोमपदचयनम्	(ii) धनिकः	1	
		सर्वनामप्रयोगः	(iii) श्रेष्ठिनः/धनिकस्यकृते	1	
			(iv) बहुनिर्मलहृदयः	1	4
	शीर्षकलेखनम्	शब्दरचनाज्ञानम् अतिलघूत्तरम्	वसुधैव कुटुम्बकम् समदृष्टिः अथवा अन्यत् किमपि	2	2
					10

अंकयोजना

खण्ड : ख (रचनात्मककार्यम्)

3.	वाक्यविन्यासः	निबन्धात्मकः	रूपरेखायाः संकेतानुसारं दशवाक्यानि	1×10	10
4.	वाक्यविन्यासः	निबन्धात्मकः	शब्दानां संकेतसूच्यनुसारं दशवाक्यनिर्माणम्	1×10	10
					20

खण्ड : ग (पठितावबोधनम्)

5. अ गद्यांश :

(i)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	व्याकुलम्	1	1
(ii)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	किमेतन्मया कृतम् सर्पम् अत्र आनीय ?		2
(iii)	भाषिककार्यम्	अर्थबोधः	(i) निःशेषिताः	1	
		अव्ययप्रयोगः	(ii) नो चेत्	1	2
					5

5. आ पद्यांशः

(i)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	पापात्	1	1
(ii)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) सन्मित्रम् पापात् निवारयति	1	
			(ii) पापात् निवारयति हिताय योजयते च इति द्वे लक्षणे एव सन्मित्रस्य।	1	2
(iii)	भाषिककार्यम्	(i) कर्तृपदबोधः	(i) सन्तः	1	
		(ii) विशेष्यबोधः	(ii) सन्मित्रलक्षणम्	1	2
					5

5. इ नाट्यांशः

(i)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	काश्यपाय	1	
(ii)	तथ्यबोधः	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	सख्यौ चित्रकर्मपरिचयेन शकुन्तलायाः अंगेषु आभूषणविनियोगं कुरुतः।	2	2
(iii)	भाषिकप्रयोगः	लघूत्तरम्			
		(i) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	(i) सखिभ्याम्	1	

		विलोमपदचयनम्	(iv) अनुपयुक्तभूषणः		1	2
						5
6.	शब्दार्थज्ञानम्	वस्तुनिष्ठम् मेलनम्	अ+(iii), आ+(i), इ+(iv), ई+(ii)		½×4	2
7.	प्रश्ननिर्माणम्	अतिलघूत्तर	कस्मिन्		1	
			कस्मात्		1	
			केन		1	
			किम्		1	4
8.	भावार्थज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) आवयोः		1	
			(ii) कर्माणि		1	
			(iii) तेजस्वि		1	3
			(i) बुद्धिमन्तम्		1	
			(ii) दीप्ता		1	
			(iii) मलिनानि		1	3
9.	अन्वयज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) राजा		½	
			(ii) कौशिकस्य		½	
			(iii) रामम्		½	1½
			(i) तपसा		½	
			(ii) सर्वविद्यामुखम्		½	
			(iii) प्राप्तम्		½	1½
10.1	भाषिककार्यम्	कर्तृपदक्रियापदचयनम्	(i) पाणिनिः–	गतवान्	1 × 2	2
			(ii) कवीश्वराः–	जयन्ति		
10.2	विशेषण–विशेष्य चयनम्		(i) विशेषणम्	विशेष्यम्		
			न्याय्यात्–	पथः	1 × 2	2
			ज्ञानलवदुर्विदग्धं–	नरम्		
10.3	सर्वनामपदप्रयोगः		(i) तेन–	पाणिनिना	1 × 2	2
			(ii) मया–	पाणिनिना		
10.4	विलोमपदं चिनुत		(i) उपविश्य–	उत्थाय	1 × 2	2
			(ii) अज्ञ–	सर्वज्ञः		
10.5	कः कं कथयति ?		(i) आर्यगौतमी–	शकुन्तलाम्	1 × 2	2
			(ii) गंगदत्तः–	स्वमनसि		
11.	कविकाव्यपरिचयः	लघूत्तरः	(i) उत्तरामचरितम्–	भवभूतिः	½+½	
			(ii) कथासरित्सागरः	सोमदेवः	½+½	
			(iii) अष्टांगहृदयम्–	वाग्भटः	½+½	
			(iv) अष्टांगहृदयम्–	वाग्भटः	½+½	
			(v) कादम्बरी–	बाणभट्टः	½+½	5

खण्ड : घ (छन्दोऽलङ्काराः)

12.अ	लघुगुरूवर्णविवेकः	लघूत्तरम्	(i) U / S	½+½	
			(ii) तगणे	1	
			(iii) रगणः	1	
			(iv) 11	1	4
आ.	परिभाषाज्ञानम्	लघूत्तरम्	(i) तभजा जगौगः	1	
			(ii) मालिनी भोगिलोकैः	1	
			(iii) यमनसभलागः शिखरिणी	1	3
इ.	छन्दपरिज्ञानम्	लघूत्तरम्	शार्दूलविक्रीडितम्	1	1
ई	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तम्	अनुष्टुप् छन्दसः उदाहरणम्	2	2
13.अ	परिभाषाज्ञानम्	लघूत्तरम्	(i) वाक्यैक्ये उपमाद्वयोः	1	
			(ii) प्रकृतस्य परात्मना	1	
			(iii) वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्	1	
			(iv) श्लेष उच्यते	1	4
आ	उदाहरणज्ञानम्	उदाहरणलेखनम्	–	3	3
इ.	अलंकारपरिज्ञानम्	अतिलघूत्तरः	(i) अनुप्रासः	1	
			(ii) रूपकम्	1	
			(iii) अनुप्रासः, रूपकम्	1	3
					20

आदर्शप्रश्नपत्रम्–1
ऐच्छिकपाठ्यक्रमः
पाठ्यक्रमपरिशीलनम्

कक्षा द्वादशी **अंकाः 100**

खण्ड : क **15**
अपठित–अवबोधनम्

क्रमांकः	विषय–वस्तु	प्रश्नस्वरूपम्		अंकाः	
1.	लघु–अनुच्छेदः	I	एकपदेन उत्तरम्	2	
		II	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	1	
		III	भाषिककार्यम्		
			(i) शब्दार्थबोधः		
			(ii) विशेष्यचयनम्		
			(iii) विलोमचयनम्		
			(iv) सर्वनामस्थाने संज्ञा–प्रयोगः	2	5
2.	दीर्घः अनुच्छेदः	I	एकपदेन उत्तरम्	2	
		II	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	4	
		III	भाषिककार्यम्	2	
			(i) विशेष्यचयनम्		
			(ii) विलोमचयनम्		
			(iii) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः		
			(iv) शब्दार्थनिर्माणम्		
			(v) शीर्षकप्रदानम्	2	10

खण्ड : ख **20**
रचनात्मकलेखनम्

3.	रूपरेखानुसारं कथानिर्माणम्	10 वाक्यानि	10
4.	शब्दसूचीम् आधृत्य वर्णनम्	10 वाक्यानि	10

खण्ड : ग

45

पठितावबोधनम्

		पाठसंख्या	अंकाः
5अ.	गद्यांशः	6	5
	एकपदेन		
	पूर्णवाक्येन		
	भाषिककार्यम्		
आ.	एकम पद्यांशम्	5	5
	एकपदेन		
	पूर्णवाक्येन		
	भाषिककार्यम्		
इ	एकः नाट्यांशः	8	5
	एकपदेन		
	पूर्णवाक्येन		
	भाषिककार्यम्		
			15
6.	शब्दार्थमेलनम्	8	2
7.	प्रश्ननिर्माणम्	2	4
8.	भावार्थलेखनम्	1 4	6
9.	अन्वयलेखनम्	10 9	1½ 1½
			15
10.1	पाणिनिकथा	9	
	नीतिश्लोकाः	5	2
10.2	नीतिश्लोकाः	5	
	लदम्याः प्रभावः	4	2
10.3	पाणिनिकथा	9	2

10.4	(i) लवकौतुकम्		8	
	(ii) नीतिश्लोकाः		5	2
10.5	(i) कण्वोपदेशः		3	
	(ii) यथाबीजं तथा फलम्		6	2
				10
11.	(i) लवकौतुकम्		8	
	(ii) पाणिनिकथा		9	
	(iii) औषधम्		7	
	(iv) औषधम्		7	
	(v) लक्ष्म्याः प्रभावः		4	**5**

खण्ड : घ **20**
छन्दोऽलंकाराः

11अ.	लघुगुरूवर्णविवेकः	1 × 4	4	
आ	परिभाषा वसन्ततिलका, मालिनी शिखरिणी	1 × 3	3	
इ	छन्दपरिज्ञानम् शार्दूलविक्रीडितम्	1	1	
	उदाहरणम्	2	2	**10**
12अ	परिभाषा उपमा, उत्प्रेक्षा अनुप्रासः श्लेषः	1 × 4	4	
आ	उदाहरणम् रूपकम् यमकम्	1 × 3	3	
इ	अनुप्रासः	1		
	रूपकम्	1		
	अनुप्रासः रूपकम्	1	3	10
			10 + 10 = 20	

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2
संस्कृतम् (एच्छिकम्)
द्वादश–कक्षा

अवधिः : होरात्रयम् | **पूर्णांकाः :** 100
समय : तीन घण्टे | **पूरे अंक :** 100
Time : 3 hours | **Total Marks :** 100

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
इस प्रश्नपत्र के चार खण्ड हैं।
The question paper has four sections.

खण्ड : 'क' अपठितांश–अवबोधनम् — 15 अंकाः
Section 'A' : Reading Comprehension

खण्ड : 'ख' संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् — 20 अंकाः
Section 'B' : Writing Skills in Sanskrit

खण्ड : 'ग' पठित–अवबोधनम् — 45 अंकाः
Section 'C' : Text books

खण्ड : 'घ' छन्दोऽलङ्काराः — 20 अंकाः
Section D : Meters and figures of speech

निर्देशाः
Instructions

1. उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।
   उत्तर उत्तरपुस्तिका में ही लिखें।
   Please write the answers in the answersheet only.
2. प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।
   सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में ही लिखें।
   Answer all questions in Sanskrit only.

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2 (2006)
कक्षा–द्वादश
ऐच्छिक–पाठ्यक्रमः

समय : तीन घण्टे — पूरे अंक : 100

खण्ड : 'क' (Section - A)
अपठितांश–अवबोधनम् [15]
(Reading Comprehension)

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत **5**

निम्नलिखित अनुच्चेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर लिखिए

Read the following passage and answer the questions that follow.

लघु–अनुच्छेद :

समस्तप्रजानां हिताय खलु वैद्यशास्त्रं प्रवर्तते। चरकसंहिता सुश्रुतसंहिता इति संहिताद्वयं प्रसिद्धम् औषधनिर्माणक्रमः, रोगाणां निदानं, रोगनिर्णयः चिकित्साविधानम् इत्यादिकाः विषयाः चरकसंहितायां वर्णिताः। सुश्रुतेन शल्यचिकित्सापद्धतिः स्पष्टीकृता। सुश्रुतसंहितायां तेन 120 शस्त्रभेदाः निर्दिष्टाः। पशुचिकित्सा, हस्त्यायुर्वेदः वृक्षचिकित्सा इत्यादयः अपि अन्ये बहवः ग्रन्थाः सन्ति। जीवकः नामकः प्रसिद्धः शल्यचिकित्सकः भोजराजस्य मस्तिष्कस्य शल्यक्रियाम् अकरोत् इति वर्णितं बौद्धग्रन्थेषु। वैद्यशास्त्रीयाणां ग्रन्थानाम् अरबीभाषायामपि अनुवादः जातः। एवम् अमूल्यः चिकित्साविज्ञानराशिः भारते विद्यते।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) शल्यचिकित्सायाः पद्धतिः केन स्पष्टीकृता ?

(ii) कः भोजराजस्य शल्यक्रियामकरोत् ?

(iii) वैद्यशास्त्रं केषां हिताय प्रवर्तते ?

(iv) 120 शस्त्रभेदाः कस्यां संहितायां वर्णिताः।

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **½ + ½ = 1**

पूर्णावाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

चरकसंहितायां वर्णितेषु विषयेषु विषयद्वयस्य नाम्नी लिखत।

III. **यथानिर्देशम् उत्तरत** **½ × 4 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) प्रसिद्धः इति विशेषणस्य विशेष्यं किम् ?

(ii) मूल्यवान् इत्यस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(iii) अकरोत् इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(iv) तेन इति सर्वनामपदं कस्य कृते प्रयुक्तम् ?

2. **निम्नलिखितम् अनुच्छेदं पठत, तदाधारितान् प्रश्नान् च उत्तरत**

निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर अनुच्छेद आधारित प्रश्नों के उत्तर लिखिए

Read the following passage and answer the questions that follow.

अल्पे वयसि एव महत् कार्यं कर्तुं शक्यते। राजस्थानस्य राज्ञः जसवन्तसिंहस्य पुत्रः पृथ्वीसिंहः द्वादशे एवं वयसि क्रूरं सिंहं निरायुधः सन् एव मारितवान्। प्रसिद्धः नाटककारः हरिश्चन्द्रचट्टोपाध्यायः चतुर्दशे वयसि एव अबू हसन नामकं प्रसिद्धं नाटकं रचितवान्। भारतस्य कोकिला इति ख्यातिप्राप्ता सरोजिनीनायडू त्रयोदशे एव वयसि 1300 पंक्तियुक्तां कवितां लिखितवती। संतज्ञानेश्वरः द्वादशे वयसि भगवद्गीताम् आधारीकृत्य मराठीभाषायां ज्ञानेश्वरी इति पद्यमयं काव्यम् अरचयत्। जगद्गुरुः शंकराचार्यः द्वादशे एव वयसि समग्र–भारते पण्डितान् शास्त्रार्थचर्चया पराजितवान्। विश्वकविः रवीन्द्रनाथटैगोरमहोदयः महाकवेः शेक्सपीयरस्य 'मेकबेथ' नाटकस्य अनुवादं बङ्गभाषया कृतवान् यदा सः केवलं चतुर्दशवर्षीयः आसीत्। अनेके दृष्टान्ताः एतादृशाः उपलभ्यन्ते। अतएव उच्यते–बालादपि सुभाषितं ग्राह्यम्। नूनं नास्ति वयः तेजसां हेतुः इति।

I. **एकपदेन उत्तरत** **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) संतज्ञानेश्वरमहामागैः कस्यां भाषायां ज्ञानेश्वरी काव्यं लिखितम् ?

(ii) मेकबेथ इति कस्य कृतिः ?

(iii) अबूहसन इति नाटकस्य रचनाकारः कः ?

(iv) निरायुधः पृथ्वीसिंहः कं मारितवान् ?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **2 × 1 = 2**

पूर्णावाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

(i) भारतस्य कोकिला इति ख्यातिं का प्राप्तवती ?

(ii) शंकराचार्यः समग्रे देशे शास्त्रार्थचर्चया कान् पराजितवान् **1 × 4 = 4**

(iii) बालादपि किं ग्राह्यम् ?

(iv) वयः कस्य हेतुः न ?

III. यथानिर्देशम् उत्तरत **½ × 4 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) भारते इति पदस्य किं विशेषणपदमत्र प्रयुक्तम् ?

(ii) एके इत्यस्य कि विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(iii) निर्गतः आयुधः यस्य स इति कस्य शब्दस्य अर्थः ?

(iv) तेन इति सर्वनामपदं कस्य कृते प्रयुक्तम् ?

IV. अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीषकं लिखत। **2**

इस अनुच्छेद के लिए समुचित शीर्षक लिखिए।

Give a suitable title to this passage

खण्डः 'ख' Section 'B'

रचनात्मककार्यम् **20**

(Writing Skill)

3. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमेण लिखित्वा संस्मरणम् पूरयत **1 × 10 = 10**

निम्नलिखित वाक्यों को क्रम से लिखकर संस्मरण की पूर्ति कीजिए

Read the following memoir by re-arranging the following sentences.

(i) गोपालकृष्णः गोखले प्रश्नस्य शुद्धम् उत्तरं ददाति।

(ii) एकदा अध्यापकः कक्षायाम् एकम् अतिकठिनं गणितप्रश्नं पृच्छति।

(iii) शिक्षकः तं कारणं पृच्छति।

(iv) अध्यापकः प्रसन्नः भूत्वा तस्मै पारितोषिकं ददाति।

(v) सर्वे छात्राः मौनं तिष्ठन्ति।

(vi) अन्येद्युः विद्यालयम् आगत्य गोपालकृष्णः पारितोषिकं शिक्षकाय प्रतिददाति।

(vii) मया अन्यं छात्रं पृष्ट्वा एव उत्तरं दत्तम् अतः नाहं पारितोषिकस्य अधिकारी।

(viii) त्वं सत्यम् उक्तवान् अतः त्वमेव वस्तुतः पारितोषिकस्य अधिकारी।

(ix) शिक्षकः प्रार्थनासभायां सर्वान् छात्रान् आह्वयति।

(x) गोपालकृष्णस्य प्रशंसां च करोति कथयति च।

4. अधोलिखितसङ्केतपदानि आधृत्य दशवाक्येषु गजस्य वर्णनं कुरुत। **1×10 = 10**

अधोलिखित मञ्जूषा में दिये संकेत शब्दों का प्रयोग करते हुए हाथी का वर्णन दस वाक्यों में कीजिए।

Describe an elephant in ten sentences with the help of words given in the box.

भीमकायः, गजः, व्यजनसदृशकर्णौं, दीर्घा शुण्डा,
शुण्डया वस्तु उत्थापयति, शुण्डा उपरि कृत्वा अभिवादनम् द्वौ श्वेतदन्तौ,
उपवेशनस्थानं, वृक्षाणां पत्राणि त्रोटयति, मन्दं–मन्दं चलति, शाकाहारी पशुः, बलिष्ठः शुक्तिवत् नेत्रे, राज्ञां प्रियवाहनम्

खण्डः 'ग' Section 'C'

पठित–अवबोधनम्

(Text Book) 45

अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यांशं नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत

अधोलिखित गद्यांश, पद्यांशं, नाट्यांश को पढ़कर उन पर आधारित प्रश्नों के उत्तर लिखिए

Read the following prose, poetry and drama passages and answer the questions that follow.

5. अ. गद्यांशः

आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनिवेशीं लक्ष्मीमेव प्रथमम्। इयं हि लब्धा अपि खलु दुःखेन परिपाल्यते। न परिचयं रक्षति। नाभिजनमीक्षते। न रूपमालोकयते। न कुलक्रममनुवर्तते। न शीलं पश्यति। न वैदग्ध्यं गणयति। न श्रुतिमाकर्णयति। न धर्ममनुरुध्यते। न त्यागमाद्रियते।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) लब्धा अपि का दुःखेन परिपाल्यते ?
(ii) लक्ष्मीः किं न गणयति ?
(iii) लक्ष्मीः कस्य अभिनिवेशी अस्ति ?
(iv) लक्ष्मीः कस्य क्रमस्य अनुवर्तनं न करोति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **1 × 1 = 1**

पूर्णावाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

लक्ष्म्याः प्रकृतेः वैशिष्ट्यद्वयं वर्णयत

III. यथानिर्देशम् उत्तरत **½ × 4 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) श्रृणोति इति स्थाने किं क्रियापदमत्र प्रयुक्तम् ?

(ii) सुखेन इति पदस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?
(iii) इयम् इति सर्वनामपदं कस्यै प्रयुक्तम् ?
(iv) अस्मिन् गद्यांशे किं क्रियापदद्वयं समानार्थकम् ?

5. आ. पद्यांशः

जाड्यं धियो हरति सिंचति वाचि सत्यम्,
मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति।
चेतः प्रसादयति, दिक्षु तनोति कीर्तिं,
सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसाम्।।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only.

(i) सत्संगतिः दिक्षु किं तनोति ?
(ii) वाचि का सत्यं सिंचति ?
(iii) सत्सङ्गतिः कस्य जाड्यं हरति ?
(iv) सत्सङ्गतिः केषां सर्वम् उपकारं करोति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

सत्सङ्गकृतम् उपकारद्वयं वर्णयत

III. यथानिर्देशम् उत्तरत

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) वाण्याम् इति कस्य पदस्य अर्थः ?
(ii) अवनतिः इत्यस्य कः विलोमः ?
(iii) प्रसादयति इति क्रियापदस्य कर्मपदं किम् ?
(iv) मानस्य उन्नतिम् इति स्थाने किं समस्तपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

5.इ नाटयांशः

कौशल्या जात! इतोऽपि तावदेहि। (उत्सङ्गे गृहीत्वा) अहो न केवलं मांसलोज्ज्वलेन देहबन्धनेन, कलहंसघोषघर्घरानुनादिना स्वरेण च रामभद्रमनुसरति। जात! पश्यामि ते मुखपुण्डरीकम् (चिबुकमुन्नमय्य, निरूप्य, सबाष्पाकूतम्। राजर्षे! किं न पश्यसि? निपुणं निरूप्यमाणो वत्साया मे वध्वा मुखचन्द्रेणापि संवदत्येव।

जनकः पश्यामि, सखि! पश्यामि।

I. एकपदेन उत्तरत **½ × 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर लिखिए

Answer in one word only.

(i) राजर्षे इति सम्बोधनं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(ii) कौसल्या लवं कुत्र उपावेशयति ?

(iii) लवस्य स्वरः कम् अनुसरति ?

(iv) लवस्य मुखकमलं कस्याः वध्वाः मुखचन्द्रं संवदति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **1**

पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

लवस्य एकं वैशिष्ट्यं वर्णयत

III. यथानिर्देशम् उत्तरत **½ × 4 = 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) कौसल्या केन सह वार्तालापं करोति ?

(ii) ते इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iii) देहबन्धनेन इति विशेष्यस्य किं विशेषणम् ?

(iv) उपरि कृत्वा इति स्थाने किं पदमत्र प्रयुक्तम् ?

6. अधोलिखितशब्दान् अर्थैः सह मेलयत **½ × 4 = 2**

निम्नलिखित शब्दों को उनके अर्थों के साथ मिलाइए

Match the following words with their meanings

शब्दाः		अर्थाः	
क	ऐन्द्रम्	(i)	स्थापयित्वा
ख	निधाय	(ii)	दिने
ग	इन्दुशेखरात्	(iii)	इन्द्रस्य
घ	अहनि	(iv)	शिवात्

7. अधोलिखितकथनेषु रेखांकितानि पदानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित कथनों में रेखांकितपदों को आश्रित करके प्रश्ननिर्माण कीजिए

Frame questions based on the underlined words in the given sentences.

(i) गंगदत्तः **दायादैः** उद्वेजितः कूपात् निष्क्रान्तः।

(ii) **गंगदत्तः** अचिन्तयत् यत् सर्पं कूपे नीत्वा दायादानाम् उच्छेदं करोमि इति

(iii) एवमुक्त्वा **बिलात्** निष्क्रम्य सर्पः मण्डूकेन सह प्रस्थितः।

(iv) गंगदत्तेन सर्पं **कोटरे** धृत्वा ते दायादाः दर्शिताः।

8. **अधोलिखितेषु भावार्थेषु मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत** **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित भावार्थों में मञ्जूषा से पद चुनकर खाली स्थान भरें

Fill in the blanks in the following explanations with suitable words from the list given in the box. **½ × 12 = 6**

(i) काश्यपः कथयति यत्––––––––––गमनेन मम––––––––––––अपि ईदृशी व्याकुलता अस्ति तर्हि–––––––––––नूतनैः वियोगदुःखैः––––––––––––कथं न दुःखिनः स्युः।

(ii) यथा वहन्त्यः नद्यः–––––––––––विहाय समुद्रे विलीनाः भवन्ति तथैव––––––––––अपि स्वकीयं सांसारिकं–––––––––––त्यक्त्वा सर्वेभ्यः उत्तमं–––––––––––प्राप्नोति।

(iii) श्रेष्ठः जनः यथा–––––––––––तथैव अन्ये सामान्यजनाः अपि आचरणं––––––––––––। महापुरुषः यत्––––––––––करोति सम्पूर्णं जगत् तस्य एव–––––––––––––करोति।

मञ्जूषा

पुत्रीणाम्, परमपुरुषं, आचरति, वनवासिनः कुर्वन्ति, नामरूपे, गृहस्थिनः, प्रमाणं, विद्वान्, अनुसरणं, शकुन्तलायाः, परिचयं

9. **अधोलिखितयोः अन्वययोः रिक्तस्थानानि पूरयत** **1½ + 1½ = 3**

निम्नलिखित अन्वयों में रिक्तस्थानपूर्ति कीजिए

Fill in the blanks in the prose-order renderings given below :

(i) पाचयेत्कटुकां पिष्ट्वा कर्परेऽभिनवे शुचौ।
निष्पीडितो घृतयुतस्तद्रसो ज्वरदाहजित्।।

अन्वयः कटुकाम् अभिनवे शुचौ–––––––––पिष्ट्वा पाचयेत्।
––––––––––तद्रसः–––––––––––ज्वरदाहजित्।।

(ii) अथ मार्गं निरुन्धानां राक्षसीं ताटकाभिधाम्।।
अवधीद्राघवस्तूर्णं प्रेरितः कौशिकेन सः।।

अन्वयः अथ सः––––––––––––कौशिकेन प्रेरितः मार्गम् निरुन्धानां––––––––––––राक्षसीं तूर्णम्––––––––––––।।

10.1 **कर्तृपदं क्रियापदं च चिनुत** **1 × 2 = 2**

कर्ता और क्रियापद चुनिए

Select the Subject and the verb.

(i) मदीयबिलदुर्गमन्येन रुद्धं भविष्यति।

(ii) सुलभसौख्यमिदानीं बालत्वं भवति।

10.2 विशेषणं चिनुत **1 × 2 = 2**

विशेषण चुनिए

Select the Adjective.

(i) सुलभसौख्यामिदानीं बालत्वं भवति।

(ii) निपुणं निरूप्यमाणं वत्साया मे वध्वा मुख्चन्द्रेणापि संवदत्येव।

10.3 एतत् सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ? **1 × 2 = 2**

यह सर्वनाम पद किसके लिए प्रयुक्त हुआ है ?

For which noun has this pronoun been used ?

(i) <u>एनं</u> तत्र कूपे नीत्वा सकलदायादानामुच्छेदं करोमि।

(ii) सर्प आह–कथय **कस्मात्ते** परिभवः ?

10.4 अधोलिखितवाक्येषु प्रदत्तपदानां समानार्थकपदानि चिनुत **1 × 2 = 2**

निम्नलिखित वाक्यों में दिए गए पदों के समानार्थक पद चुनिए

Select the synonyms of the given words in the following sentences.

(i) यौवनारम्भे च प्रायः शास्त्रजलप्रक्षालननिर्मलाऽपि कालुष्यमुपयाति बुद्धिः।

(ii) <u>विरलाः</u> हि तेषामुपदेष्टारः। (स्वल्पाः)

10.5 अधोलिखितानि कः कं प्रति कथयति ? **1 × 2 = 2**

यह कथन कौन किसको कह रहा है ?

Who is saying this to whom ?

(i) भगवन्! वर–खल्वेषः नाशीः

(ii) भोः! भो! तत्किमक्षत्रिया पृथिवी यदेवमुद्घोष्यते।

11 अधोलिखिताः पक्तयः कस्य कवेः कस्मात् काव्यात् संकलिताः ? **1 × 5 = 5**

निम्नलिखित पंक्तियाँ किस कवि के किस काव्य से ली गई है ?

From which work of which poet have these lines been taken ?

(i) पिबेन्निकुम्भकल्कं वा द्विगुणं शीतवारिणा।

(ii) यो यद् वयति बीजं हिलमते तादृशं फलम्।

(iii) ओदेकान्तं स्निग्धजनो वानुगन्तव्य इति।

(iv) योऽयम् अश्वः पताकेयमथवा वीरघोषणा।

(v) जिताः पाणिनिना सर्वे मूर्खीमूता वयं पुनः।

खण्डः 'घ' Section 'D'

छन्दोऽलंकाराः

Meters and figures of Speech

11. (अ) अधोलिखितान् प्रश्नान् उत्तरत **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Answer the following questions

(i) कस्मिन् गणे सर्वे वर्णाः लघवः सन्ति ?

(ii) विद्यया इति पदे कः गणः ?

(iii) शिखरिणीछन्दसि प्रतिचरणं कति वर्णाः सन्ति ?

(iv) कर्मणि इति पदे कः वर्णः गुरूः/लघुः

(आ) **अधोलिखितपरिभाषासु रिक्तस्थानपूर्तिं कुर्वन्तु** **1 × 3 = 3**

निम्नलिखित परिभाषाओं में रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए

Fill in the blanks in the given definitions

(i) ननमयययुतेयं मालिनी————————————————

(ii) उक्ता वसन्ततिलका————————————————

(iii) वदन्ति वंशस्थविलं————————————————

(इ) **कस्यचिदेकस्य छन्दसः उदाहरणं लिखन्तु** **2**

किसी एक छन्द का उदाहरण लिखिए

Illustrate any one of the following meters with an example

अनुष्टुप् अथवा उपजातिः

(ई) **अधोलिखिते पद्यांशे किं छन्दः ?** **1**

निम्नलिखित पद्यांश में कौन–सा छन्द है ? पहचानिए

Identify the meter in the given line.

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम्

13. (अ) **अलंकाराणाम् अधोलिखितिपरिभाषाः पूरयत।** **1 × 4 = 4**

अलंकारों की निम्नलिखित परिभाषाओं को पूरा करें।

Fill in the blanks in the following definitions of the given figures of speech.

(i) शिलष्टैः पदैः————————श्लेष उच्यते।

(ii) ————————शब्दसाम्यं वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्।

(iii) भवेत् सम्भावना———————प्रकृतस्य परात्मना।

(iv) साम्यं वाच्यमवैधर्म्यं वाक्यैक्ये उपमा————————।

(आ) **अधोलिखितयोः अलंकारयोः एकम् उदाहरणं लिखन्तु** **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित अलंकारों में से किसी एक अलंकार का उदाहरण दीजिए।

Illustrate any one of the following figures of speech with an example.

उत्प्रेक्षा अथवा रूपकम्

(इ) **अधोलिखितपंक्तिषु के अलंकाराः ?** **1 × 3 = 3**

निम्नलिखित पंक्तियों में अलंकार की पहचान कीजिए।

Identify the figures of speech in the following lines.

(i) ययातेरिव शर्मिष्ठा बहुमता भव।

(ii) प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम्।

(iii) नास्ति येषां यशःकाये जरामरणजं भयम्।

आदर्शप्रश्नपत्रम्–2

कोड संख्या 022

कक्षा–द्वादश

ऐच्छिक पाठ्यक्रमः

पूर्णांकाः 100

समयः घण्टात्रयम्

अंक–योजना

खण्ड : क

अपठितांश–अवबोधनम्

अस्मिन् खण्डे अनुच्छेदद्वयम् अस्ति।

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अंक–संकेतः	अंक–विभागः
1.	तथ्यबोध–परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरमम्	(i) सुश्रुतेन	½	
			(ii) जीवकः	½	
			(iii) समस्तप्रजानाम्	½	
			(iv) सुश्रुतसंहितायाम्	½	2
	तथ्यबोध–परीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) चरकसंहितायां वर्णितविषयेषु किमपि विषयद्वयम् रोगनिदानं, चिकित्सा–रोगनिर्णयः, औषध–निर्माणम् वा	1	1
	भाषिककार्यम् ज्ञानपरीक्षायै	लघु–उत्तरम्			
		विशेष्यचयनम्	(i) शल्यचिकित्सकः	½	
		विलोमचयनम्	(ii) अमूल्यः	½	
		कर्तृपदचयनम्	(iii) जीवकः	½	
		सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	(iv) सुश्रुतकृते	½	2
2.	**द्वितीयः अनुच्छेदः**				
	तथ्यबोध–परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) मराठी	½	
			(ii) शेक्सपीयरस्य	½	
			(iii) हरिश्चन्द्रः चट्टोपाध्यायः	½	
			(iv) सिंहम्	½	2
	तथ्यबोध–	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) सरोजिनी नायडू 'भारतस्य कोकिला' इति ख्यातिं प्राप्तवती	1	
			(ii) शंकराचार्यः समग्रदेशे पण्डितान् शास्त्रार्थचर्चया पराजितवान्	1	

			(iii) सुभाषितम् बालादपि ग्राह्यम्	1	
			(iv) वयः तेजसाम् हेतुः न	1	4
	भाषिककार्यम्	अतिलघूत्तरम्	(i) समग्रे	½	
			(ii) अनेके	½	
			(iii) निरायुधस्य	½	
			(iv) रवीन्द्रनाथटैगोरः	½	2
	शीर्षकप्रदानम्	अतिलघूत्तरः	वयः तेजसां न हेतुः।		
			अल्पे वयसि महत् कार्यम्	1	
			बालादपि सुभाषितं ग्राह्यम्	1	
			एवं (शुद्धतथ्यकृते किमपि कः अन्यत् शुद्धवर्तनीकृते एकः अंकः)	1+1	2
					10

खण्ड : ख (रचनात्मककार्यम्)

3.	कथाक्रमायोजनम्	निबन्धात्मकः	(ii), (i), (iv), (v), (vi), (iii), (vii), (ix), (x), (viii)	1×10	10
4.	वाक्यनिर्माण–कौशलम्	निबन्धात्मकः	दश संकेतपदानि आधृत्य दश वाक्यानि स्वकल्पनया अपि अन्यानिवाक्यानि	1×10	10

खण्ड : ग (पठितावबोधनम्)

5. अ गद्यांश :

(i)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) लक्ष्मी	½	
			(ii) वैदग्ध्यम्	½	
			(iii) कल्याणस्य	½	
			(iv) कुलस्य	½	2
(ii)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	किमपि वैशिष्ट्यद्वयम् भवति। दुःखेन परिपालनम्, परिचयं न रक्षति, अभिजनं न ईक्षते इत्यादयः	½+½	1
(iii)	भाषिककार्यम्	शब्दार्थबोधः	(i) आकर्णयति	½	
			(ii) दुःखेन	½	
			(iii) लक्ष्म्यै	½	

			(iv) ईक्षते, पश्यति, आलोकयते द्वयमेव	½	2
					5
5. आ	**पद्यांशः**				
(i)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) कीर्त्तिम्	½	
			(ii) सत्संगतिः	½	
			(iii) धियः / बुद्धेः	½	
			(iv) पुंसाम् / मनुष्याणाम्	½	2
(ii)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	जाड्यहरणम्, वाचि सत्यस्य सिञ्चनं, मानस्य उन्नतिः इत्यादयः इति उपकारद्वयम् सत्संगत्याः	1	1
(iii)	भाषिककार्यम्	शब्दार्थबोधः	(i) वाचि	½	
		विलोमज्ञानम्	(ii) उन्नतिः	½	
		कर्मपदचयनम्	(iii) चेतः	½	
		समस्तपदज्ञानम्	(iv) मानोन्नतिम्	½	2
					5
5. इ	**नाट्यांशः**				
(i)	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) जनकाय	½	
			(ii) उत्संगे / क्रोडे	½	
			(iii) रामभद्रम्	½	
			(iv) कौशल्यायाः	½	2
(ii)	तथ्यबोधः	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	लवस्यः मांसोज्ज्वलः देहबन्धः कलहंसघोषघर्घरानुनादी स्वरः चासीत्	1	1
(iii)	भाषिकतत्वबोध परीक्षा	करणपरिचयः	(i) जनकेन	½	
		सर्वनामस्थाने संज्ञा	(ii) लवस्य कृते	½	
			(iii) मांसोज्ज्वलेन	½	
			(iv) उन्नमय्य	½	2
					5
6.	शब्दार्थज्ञानम्	शब्दार्थमेलनम्	(क) ऐन्द्रम्–इन्द्रस्य	½	
			(ख) निधाय–स्थापयित्वा	½	
			(ग) इन्दुशेखरात्–शिवात्	½	
			(घ) अहनि–दिने	½	2

7.	प्रश्ननिर्माणम्	अतिलघूत्तरः	(i) कैः	½+½	
			(ii) कः	½+½	
			(iii) कस्मात्	½+½	
			(iv) कुत्र	½+½	4
8.	भावार्थबोधः	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) शकुन्तलायाः वनवासिनः पुत्रीणाम्, गृहस्थिनः	½×12	6
			(ii) नामरूपे		
			(iii) विद्वान्, परिचयं, परमपुरुषम्, आचरति, कुर्वन्ति प्रमाणम्, अनुसरणम्		
9.	अन्वयबोधः	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) कर्परे	½	
			(ii) निष्पीडितः	½	
			(iii) घृतयुतः	½	1½
			(i) राघवः	½	
			(ii) ताटकाभिधाम्	½	
			(iii) अवधीत्	½	1½
10.1	कर्तृपदक्रियापदचयनम्		(i) बिलदुर्गम्—भविष्यति	1	
			(ii) बालत्वं—भवति	1	2
10.2	विशेषणविशेष्यचयनम्		(i) सुलभसौख्यम्	1	
			(ii) वत्सायाः	1	2
10.3	सर्वनामपदप्रयोगः		(i) सर्पस्य कृते	1	
			(ii) गंगदत्तस्य कृते	1	2
10.4	पर्यायपदं चयनम्		(i) कालुष्यम्	1	
			(ii) अल्पाः	1	2
10.5	कः कं कथयति ?		(i) गौतमी—काश्यपम्	1	
			(ii) लव—नेपथ्ये	1	2
11.			(i) अष्टांगहृदयम्—वाग्भटः	1	
			(ii) पञ्चतन्त्रम्—विष्णुशर्मा	1	
			(iii) अभिज्ञानशाकुन्तलम्—कालिदासः	1	
			(iv) उत्तररामचरितम्—भवभूतिः	1	
			(v) कथासरित्सागरः—सोमदेवः	1	5

खण्ड : घ (छन्दोऽलङ्कारा:)

12.अ	लघुगुरुवर्णविवेकः	लघूत्तरम्	(i) तगणे	1	
			(ii) रगणः	1	
			(iii) 19 वर्णाः	1	
			(iv) 'क'	1	4
आ.	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) भोगिलोकैः	1	
			(ii) तभजाजगौगः	1	
			(iii) जतौ जरौ	1	3
इ.	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	उदाहरणम्		1
ई	छन्द अभिज्ञानम्	अतिलघूत्तरः	शार्दूलविक्रीडितम्	1	1
13.अ	परिभाषाज्ञानम्	लघूत्तरम्	(i) अनेकार्थाभिधानैः	1	
			(ii) अनुप्रासः	1	
			(iii) उत्प्रेक्षा	1	
			(iv) द्वयोः	1	4
आ	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	उत्प्रेक्षा / रूपकस्य उदाहरणम्	4	4
इ.	अलंकार–अभिज्ञानम्	अतिलघूत्तरः	(i) उपमा	1	
			(ii) अर्थान्तरन्यासः	1	
			(iii) रूपकम्	1	3
					20

आदर्शप्रश्नपत्रम्—2
ऐच्छिकपाठ्यक्रमः
पाठ्यक्रमपरिशीलनम्
कक्षा द्वादश

खण्ड : क
अपठित—अवबोधनम्

क्रमांकः	विषय—वस्तु	प्रश्नस्वरूपम्	अंकाः	
1.	लघु—अनुच्छेदः	एकपदेन उत्तरम्	2	
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	1	
		भाषिककार्यम्	2	5
2.	दीर्घः अनुच्छेदः	एकपदेन उत्तरम्	2	
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	4	
		भाषिककार्यम्	2	
		शीर्षकलेखनम्	2	10

खण्ड : ख
रचनात्मकं कार्यम्

3.	कथा—क्रमायोजनम्	दशवाक्यानि	1×10	10
4.	शब्दसूचीसाहाय्येन गजवर्णनम्	दशवाक्यानि	1×10	10

खण्ड : ग
पठितावबोधनम्

5अ.	**गद्यांशः**		4	
	एकपदेन	लक्ष्म्याः प्रभावः		5
	पूर्णवाक्येन			
	भाषिककार्यम्			
आ.	पद्यांशः	नीतिश्लोकः	5	5
	एकपदेन	पाठ संख्या		

	पूर्णवाक्येन				
	भाषिककार्यम्				
इ	एकः नाट्यांशः	लवकौतुकम्		8	5
	एकपदेन				
	पूर्णवाक्येन				
	भाषिककार्यम्				
6.	शब्दार्थज्ञानम् मेलनम्	पाणिनिकथा		9	2
7.	प्रश्ननिर्माणम् अतिलघूत्तरः	(i) यथा बीजं तथा फलम्		6	4
8.	भावार्थलेखनम्	(i) कण्वोपदेशः		3	2
		(ii) उपनिषद्वचनामृतम्		1	½×4=2
		(iii) कर्मयोगः		2	2
9.	अन्वयबोधपरीक्षणम् रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) औषधम्		7	½×3=1½
		(ii) लोकरक्षकः रामः		10	½×3=1½
10.1	कर्तृक्रियापदवयनम्	यथाबीज तथा फलम्		1	
		लवकौतुकम्		1	2
10.2	विशेषणचयनम्	(i) लवकौतुकम्		½	
		(ii) ——''——		½	
		(iii) ——''——		½	
		(iv) ——''——		½	2
10.3	सर्वनामसंज्ञाप्रयोगः	(i) यथाबीजम्		1	
		(ii) ——''——		1	2
10.4	समानार्थकपदप्रयोगः	(i) लक्ष्म्याः प्रभावः		1	
		(ii) ——''——		1	2
10.5	कः कं प्रति कथयति	(i) कण्वोपदेशः		1	
		(ii) लवकौतुकम्		1	2
11.		(i) औषधम्	7	1	
		(ii) यथा बीजं	6	1	
		(iii) कण्वोपदेशः	3	1	
		(iv) लवकौतुकम्	8	1	
		(v) पाणिनिकथा	9	1	5

खण्ड : घ
छन्दोऽलंकाराः

12अ	लघुगुरूस्वरविवेकः	अतिलघूत्तरः	नगणे	1	
			रगणः	1	
			शिखरिणी	1	
			गुरु / लघुविवेकः	1	4
आ	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) मालिनी	1	
			(ii) वसन्ततिलका	1	
			(iii) वंशस्थ	1	3
इ	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	अनुष्टुप् उपजातिः	2	2
	छन्दोऽभिज्ञानम्	छन्दः नामोल्लेखनम्	शार्दूलविक्रीडितम्	1	10
	अलंकाराः				
13अ	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्त्तिः	(i) श्लेषः	1	
			(ii) अनुप्रासः	1	
			(iii) उत्प्रेक्षा	1	
			(iv) उपमा	1	4
आ	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	उत्प्रेक्षा, रूपकम्		
इ	अलंकाराभिज्ञानम्	नामोल्लेखनम्	(i) उपमा	1	
			(ii) अर्थान्तरन्यासः	1	
			(iii) रूपकम्	1	3
					10